

Löneutvecklingen i Sverige

En rapport om lönebildningen
och samhällsekonomin

Medlingsinstitutet 2019

Löneutvecklingen i Sverige

En rapport om lönebildningen
och samhällsekonomin

Medlingsinstitutet 2019

Medlingsinstitutet

Medlingsinstitutet är en myndighet under Arbetsmarknadsdepartementet och har tre huvuduppgifter:

- ... att verka för en väl fungerande lönebildning.
- ... att ansvara för medling i arbetskonflikter.
- ... att vara statistikansvarig myndighet för den officiella lönestatistiken.

Rapportförfattare: Valter Hultén

Medlingsinstitutet

Box 1236

111 82 Stockholm

Telefon: 08-545 292 40

Webbplats: www.mi.se

Innehåll

Inledning	4
1. Sammanfattning och slutsatser	5
2. Löner och arbetskostnader i konjunkturen	11
2.1 Stora avtalsrörelser och kostnadsökningar i industrins avtal	11
2.2 Lönebildningen och konjunkturutvecklingen	14
2.3 Källor för löner och arbetskostnader	23
3. Produktivitet, lönsamhet och relativa enhetsarbetskostnader	25
3.1 Enhetsarbetskostnader, produktivitet och vinstandelar i Sverige	26
3.2 Utveckling av löner och arbetskostnader i omvärlden	30
3.3 Enhetsarbetskostnader i Sverige och omvärlden	33
4. Fördjupade analyser	41
4.1 Ökade kollektiva avgifter enligt både lag och avtal	41
4.2 Utvecklingen av arbetskostnaderna i olika branscher	42
4.3 Löne- och arbetskostnadsökningar i Sverige enligt olika källor	45
4.4 Beräkning av näringslivets justerade vinstandel	46
4.5 Strukturell nedgång av produktivitetstillväxten i industrin	48
4.6 Förädlingsvärdepriser och konsumentpriser har ökat i samma takt i genomsnitt 2007–2019	50
4.7 Dämpad utveckling av förädlingsvärdet viktig förklaring till minskad löneglidning	52

Inledning

Medlingsinstitutet har i uppdrag att verka för en väl fungerande lönebildning. En viktig del i detta uppdrag är att framställa, tolka och presentera statistik över löner och arbetskostnader. I den här rapporten beskriver vi hur svenska löner och arbetskostnader har utvecklats över tiden.

Analyserna i rapporten baseras främst på officiell lönestatistik och de svenska nationalräkenskaperna. I rapporten ställs utvecklingen av löner och arbetskostnader i relation till andra makroekonomiska variabler som bedöms vara relevanta för lönebildningen. Utfallen för Sverige jämförs också med liknande data från andra länder. Rapporten innehåller beskrivningar av utvecklingen så långt som det i nuläget finns ett statistiskt underlag, vilket i de flesta fall är till och med andra kvartalet 2019.

I en beskrivning av nuläget är det av stor vikt att också göra jämförelser bakåt. Dagens lönebildningsmodell där parterna inom industrin sluter avtal först i varje stor avtalsrörelse – avtal som sedan blir normerande för efterföljande branschavtal på arbetsmarknaden – har präglat lönebildningen sedan avtalsrörelsen 1998. Perioden sedan 1998 är därmed en naturlig startpunkt för en analys av löneutvecklingen. I rapporten har denna långa period delats upp i kortare delperioder. Perioderna återspeglar olika skeenden i samhällsekonomin. Perioderna har även avgränsats av tidpunkter när stora avtalsrörelser har genomförts. Perioden 1998–2006 innefattar tre stora avtalsrörelser och präglades av hög BNP-tillväxt och produktivitetstillväxt. Åren 2007–2012 innefattar också tre stora avtalsrörelser. Under dessa år var det stora svängningar i ekonomin till följd av finanskrisen 2008. Under åren 2013–2016, som innefattar två stora avtalsrörelser, skedde en långsam konjunkturåterhämtning efter nedgångarna i samband med finanskrisen och skuldkrisen i Europa. Den senaste perioden, som inleddes med avtalsrörelsen 2017, har präglats av högkonjunktur med hög efterfrågan på arbetskraft. Denna har dock inte lämnat några större avtryck på varken pris- eller löneutvecklingen och räntorna har därför förblivit mycket låga. Under 2019 har en konjunkturavmattning inletts och det är i dagsläget mycket osäkert hur stor nedgången kommer att bli.

Finanskrisen 2008 utgör en vattendelare för löneökningarna i Sverige. De nominella löneökningarna växlade ned i och med avtalsrörelsen 2010 som en följd av den kraftiga konjunkturedgången åren dessförinnan. Sedan dess har de varit ungefär en procentenhet lägre per år jämfört med åren före finanskrisen. En liknande utveckling är tydlig i omvärlden. Lägre produktivitetstillväxt är den viktigaste förklaringen till den utveckling vi har sett de senaste cirka tio åren. Den reala löneutvecklingen i Sverige har dock inte sjunkit i samma utsträckning.

Arbetskostnaderna i Sverige har fortsatt att öka snabbare än i många andra jämförbara länder. Samtidigt tyder olika indikatorer på att vinster och lönsamhet har varit goda de senaste åren och att Sveriges kostnadsmässiga konkurrenskraft har förbättrats. Denna rapport är ett försök att beskriva och förstå den utveckling vi har sett och som har lett fram till det läge lönebildningen står i vid slutet av 2019.

1. Sammanfattning och slutsatser

I den senaste stora avtalsrörelsen som ägde rum 2017 slöt industrin avtal på 36 månader. Avtalen löper mellan april 2017 och mars 2020 och innehåller kostnadsökningar på cirka 2,2 procent per år.

Löneökningarna enligt konjunkturlönestatistiken¹ är resultatet av både centrala och lokala förhandlingar. Enligt den statistiken var löneökningstakten i genomsnitt 2,4 procent per år i ekonomin som helhet under perioden från 2017 till och med andra kvartalet 2019. I offentlig sektor ökade lönerna snabbare och i näringslivet totalt sett något långsammare.

Arbetskostnaderna i ekonomin som helhet steg något snabbare än lönerna under perioden. När arbetskostnadernas utveckling i olika sektorer jämförs var skillnaderna i ökningstakt något mindre än för lönerna. I flera av avtalen i näringslivet höjdes avsättningarna till avtalspensioner (delpension). I dessa avtal var löneökningarna något mindre än i de avtal där inga ytterligare pensionsavsättningar gjordes.

Tabell 1 Utveckling av löner och arbetskostnader i ekonomin som helhet och olika delar
Genomsnittlig årlig procentuell förändring

	1998–2006	2007–2012	2013–2016	2017–2019*
Industrins kostnadsmärke (årstakt)	2,7	2,7	2,3	2,2
Centralt avtalade löneökningar	2,6	2,7	2,2	2,1
Tillverkningsindustri	2,3	2,5	1,9	2,0
Näringsliv	2,6	2,7	2,2	2,0
Offentlig sektor	2,7	2,8	2,4	2,3
Löner (KL)	3,6	3,2	2,5	2,4
Tillverkningsindustri	3,5	3,4	2,2	2,5
Näringsliv	3,5	3,1	2,4	2,3
Offentlig sektor	3,7	3,2	2,7	2,8
Arbetskostnad per timme (NR)	4,1	2,8	2,6	2,5
Tillverkningsindustri	3,7	3,3	2,9	2,3
Näringsliv	4,2	2,7	2,6	2,5
Offentlig sektor	4,0	2,8	2,8	2,6
Enhetsarbetskostnad^{1,2} (NR)	1,1	2,8	1,8	2,5
Tillverkningsindustri ²	-2,5	3,3	0,6	1,8
Näringsliv ^{1,2}	0,3	2,7	0,7	2,2
Offentlig sektor	3,7	2,6	3,7	3,8

* 2019 avser utfallen det första och andra kvartalet

1 Exklusive branschen små- och fritidshus.

2 Inklusive beräknade arbetskostnader för företagare

Anm: Arbetskostnaderna är inklusive löneskatter. NR=nationalräkenskaperna, KL=konjunkturlönestatistiken.

Källor: Medlingsinstitutet, Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet

Arbetskostnaderna per producerad enhet (Unit labour cost, ULC) har stor betydelse för företagens vinster och prissättning. Förutom utvecklingen av arbetskostnaderna per timme påverkas dessa av produktivitetstillväxten. Under 2017–2019 ökade

1 Siffrorna för 2018 och 2019 är delvis en prognos av vad statistiken kommer att visa när alla retroaktiva löneutbetalningar tillkommit och statistiken blir definitiv.

enhetsarbetskostnaderna i näringslivet i nästan samma takt som arbetskostnaderna per timme, eftersom produktivitetstillväxten i genomsnitt var låg. Produktivitetstillväxten varierar normalt över konjunkturcykeln och de senaste årens högkonjunktur med ett högt resursutnyttjande i företagen har troligen bidragit till att produktiviteten nästan inte ökat alls.

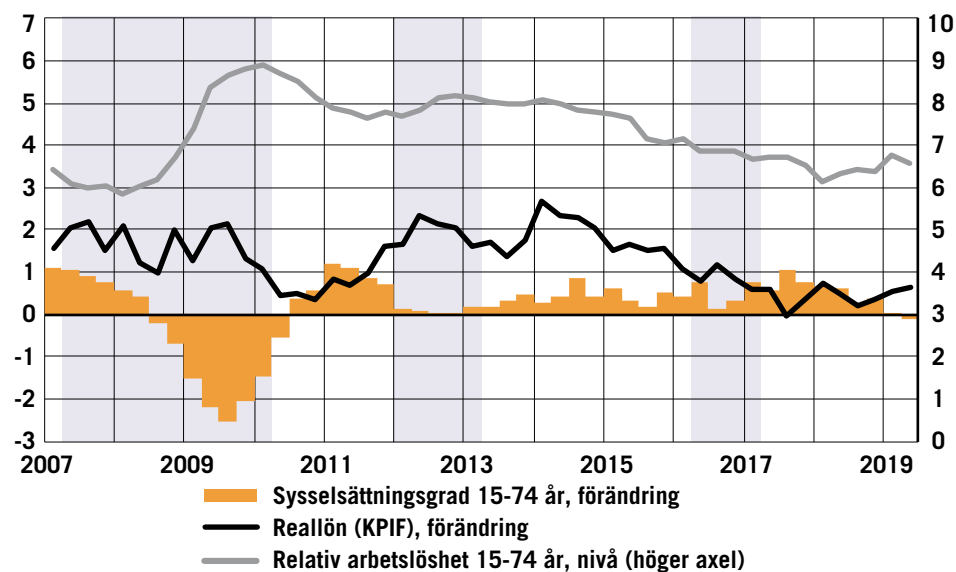
Under 2016 gick den svenska ekonomin in i en högkonjunktur. Flera viktiga indikatorer för konjunkturläget pekar nu på att konjunkturen håller på att mattas av. BNP-tillväxten dämpades under inledningen av 2019. Flera indikatorer tyder på en inbromsning inom industrin. På arbetsmarknaden har arbetslösheten börjat stiga något och sysselsättningsgraden ser ut att ha nått sin topp under 2018 på drygt 68 procent, vilket är en hög nivå både jämfört med andra länder och tidigare konjunkturtoppar i Sverige. De siffror för arbetsmarknaden som presenteras i rapporten innehåller de revideringar av AKU som Statistiska centralbyrån publicerade den 14 november 2019, efter att stora brister uppräckts i den del av det insamlade materialet som ett privat undersökningsföretag ansvarat för. Efter revideringarna ser utvecklingen på arbetsmarknaden mer ut som man kan förvänta sig utifrån på den senaste tidens BNP-tillväxt och andra konjunkturindikatorer.

Inflationen mätt med KPIF, som länge legat under inflationsmålet, har ökat de senaste åren och var cirka 2 procent under 2017 och 2018. En delförklaring till att inflations-takten stigit och närmat sig 2 procent är ökade energipriser. Rensat för energipriser har inflationen haft svårt att nå upp till inflationsmålet på 2 procent och Riksbanken har bland annat därför hållit styrräntan strax under 0 procent genom hela högkonjunkturen. Under inledningen av 2019 har inflationen åter sjunkit under målet.

En ökad reallön kombinerad med en hög sysselsättningsgrad är några av kriterierna för en väl fungerande lönebildning. Reallönen har stigit kontinuerligt sedan finanskrisen och mellan 2011 och 2018 har även sysselsättningsgraden ökat (se **diagram 1**). Perioden mellan 2012 och 2015 ökade reallönen med nära 2 procent i årstakt. Under denna period låg arbetslösheten kvar runt 8 procent och sysselsättningsgraden steg måttligt. Den senaste tiden har reallönen ökat långsammare, eftersom inflationen stigit samtidigt som den nominella löneutvecklingen legat kvar på ungefär 2,5 procent. En lite svagare real löneutveckling kan ha bidragit till att sysselsättningen utvecklats starkare och arbetslösheten sjunkit de senaste åren.

Diagram 1 Reallön, sysselsättningsgrad och arbetslöshet

Årlig förändring i procent och i procentenheter, respektive nivå i procent av arbetskraften

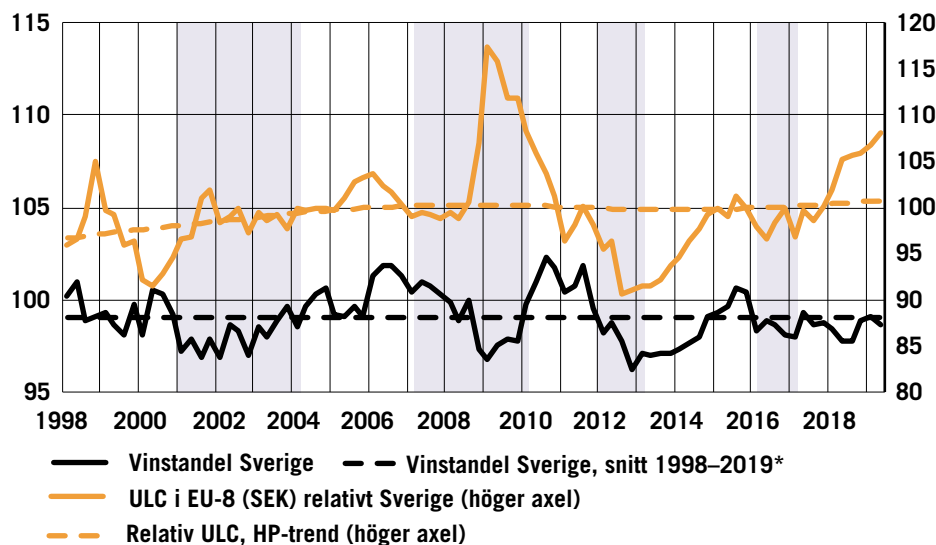
Anm: Siffrorna innehåller de revideringar av AKU som SCB publicerade 2019-11-14.

Källor: Medlingsinstitutet, Statistiska centralbyrån, Konjunkturinstitutet och Macrobond

En annan del av en väl fungerande lönebildning handlar om det svenska näringslivets internationella konkurrenskraft. Begreppet konkurrenskraft kan ses på olika sätt. I ett kortare perspektiv är det relevant att jämföra utvecklingen av de relativa enhetsarbetskostnaderna mellan olika länder, eftersom jämförelsevis höga kostnadsökningar kan minska efterfrågan på svenska exportprodukter, försämra näringslivets lönsamhet och därmed riskera att leda till högre arbetslöshet. I ett kortare perspektiv kan minskade relativa kostnader höja konkurrenskraften och förbättra lönsamheten. I ett längre perspektiv är kostnadsperspektivet på konkurrenskraft mindre relevant. Då är istället faktorer som höjer produktivitetsnivån i ekonomin, som utbildningsnivå, investeringar, innovationer och ekonomins anpassnings- och omställningsförmåga, centrala för ett lands konkurrenskraft och välbefinnande. På längre sikt är höga löner och höga arbetskostnader därför snarare ett tecken på hög konkurrenskraft.

I **diagram 2 och 3** visas vinstandelar och relativa enhetsarbetskostnader i ekonomin som helhet samt i tillverkningsindustrin. De relativa kostnaderna jämförs i gemensam valuta, genom att omvärldens kostnader har räknats om till svenska kronor. Tillverkningsindustrin står för en betydande del av den svenska varuexporten och är därmed i hög grad utsatt för internationell konkurrens. Industrin är dock inte ensam om att konkurrera med företag i andra länder och exporten av tjänster har ökat trendmässigt under en längre period. I dag kan hart när alla branscher sägas vara utsatta för internationell konkurrens och därför är jämförelser av enhetsarbetskostnaderna i ekonomin som helhet också intressant som mått på kostnadsläget.

Diagram 2 Vinstandelar och relativa enhetsarbetskostnader i ekonomin som helhet
Index 2015 = 100

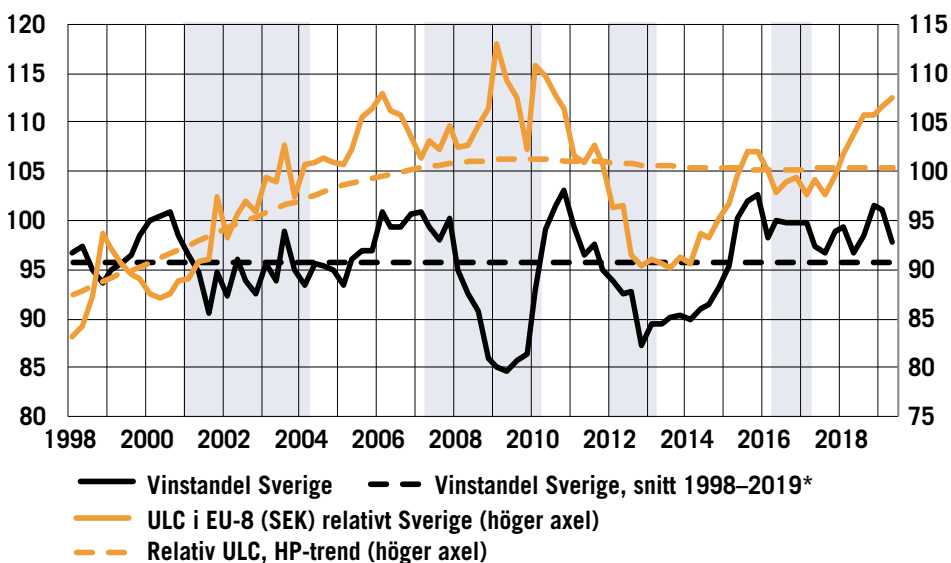
* 2019 avser utfallen det första och andra kvartalet

Anm: Arbetskostnaderna är inklusive löneskatter och beräknad arbetskostnad för egenföretagare. Förädlingsvärden i vinstandelen är exklusive små- och fritidshus. Enhetsarbetskostnader för EU-8 är sammanvägda med KIX-vikter.

Källor: OECD, Statistiska centralbyrån, Konjunkturinstitutet, Macrobond, Riksbanken och egna beräkningar

De senaste åren har kostnadsläget i gruppen EU-8² ökat snabbare än i Sverige (den gula kurvan har rört sig uppåt). Det gäller både för tillverkningsindustrin och för ekonomin som helhet. Därmed har det svenska relativa kostnadsläget förbättrats och den svenska kostnadsmässiga konkurrenskraften har ökat. Den viktigaste orsaken till denna utveckling är att den svenska kronan har försvagats mot dessa länder. När enhetsarbetskostnaderna jämförs i nationella valutor har kostnaderna ökat snabbare i Sverige än i omvärlden.

Diagram 3 Vinstandelar och relativa enhetsarbetskostnader i tillverkningsindustrin
Index 2015 = 100

* 2019 avser utfallen det första och andra kvartalet

Anm: Arbetskostnaderna är inklusive löneskatter och beräknad arbetskostnad för egenföretagare.

Källor: OECD, Statistiska centralbyrån, Konjunkturinstitutet, Macrobond och egna beräkningar

2 Belgien, Danmark, Finland, Frankrike, Italien Nederländerna, Tyskland och Österrike.

Vinstandelen är ett mått på företagens lönsamhet. Det är den del av förädlingsvärdet som inte utgörs av kostnader för arbetskraft. Vinstandelen i ekonomin som helhet har varit nära en genomsnittlig nivå de senaste åren. I tillverkningsindustrin har nivån legat något över ett genomsnitt, vilket indikerar att lönsamheten varit bättre än normalt.

Både vinstandelen och det relativa kostnadsläget varierar över en konjunkturcykel. I samband med finanskrisen 2008 sjönk vinstandelen markant. Tack vare att kronan försvagades kraftigt förbättrades kostnadsläget, vilket sannolikt bidrog till att mildra effekterna av krisen på den svenska ekonomin. Under åren 2012–2014 förstärktes kronan, mycket som en följd av att penningpolitiken stramades åt. Detta bidrog till att kostnadsläget försämrades och att vinstandelen minskade. Skuldkrisen i Europa och den fortsatta lågkonjunkturen innebar en omläggning av penningpolitiken med stora räntesänkningar. Från 2013 har kronan försvagats kontinuerligt och både vinstläge och det relativa kostnadsläget har förbättrats.

Sett över hela perioden sedan 1998 har vinstandelarna i både tillverkningsindustrin och ekonomin som helhet varit konstanta. En sådan utveckling är också vad man kan förvänta sig utifrån ekonomisk teori, eftersom vinster på längre sikt bestäms av det internationella kapitalavkastningskravet i en öppen ekonomi. Sveriges relativa kostnadsläge har varit förhållandevis stabilt sett över perioden 2007–2019. Under åren 1998–2006 minskade industrins kostnadsläge trendmässigt i förhållande till EU-8 vilket framför allt berodde på att produktiviteten i den svenska industrin, i synnerhet i produktionen av telekomprodukter, ökade snabbare än i omvärlden. Kostnadsutvecklingen resulterade dock inte i någon påtaglig ökning av vinsterna, eftersom prisutvecklingen på industrins produkter var låg under denna period. Den svaga prisutvecklingen visade sig bland annat som ett försvagat bytesförhållande.

I rapportens avslutande kapitel finns flera fördjupade analyser. Några slutsatser redovisas här.

I ett längre perspektiv är utvecklingen av produktiviteten tillsammans med prisutvecklingen (inflationen) avgörande för löneökningstakten. Produktivitetstillväxten i den svenska ekonomin var högre än i gruppen EU-8 mellan 1998 och 2006. Detta skapade utrymme för högre ökningar av löner och arbetskostnader i Sverige än i omvärlden, vilket också blev fallet. Sedan ungefär 2007 har produktiviteten i både den svenska ekonomin som helhet och i tillverkningsindustrin ökat i samma takt som genomsnittet i EU-8. En analys av branscherna i det svenska näringslivet visar att det framför allt är produktivetsbidraget från tillverkningsindustrin som minskat. Det är tydligt att produktivitetstillväxten inom den svenska industrin var hög 1998–2006, både jämfört med senare år och jämfört med andra länder. Sammantaget har lägre produktivitetstillväxt inom industrin sedan 2007 inneburit att utrymmet för löneökningar minskat i samtliga branscher, eftersom ökad produktivitet tenderar att spilla över i pris- och löneökningar även i andra delar av ekonomin.

Samtidigt som produktivitetstillväxten blivit lägre har prisutvecklingen av näringslivets förädlingsvärde ökat. Utrymmet för löneökningar på längre sikt bestäms av produktivitetstillväxten och prisutvecklingen på de produkter som näringslivet pro-

ducerar. Även om konsumentpriserna (priset på de produkter som hushållen konsumerar) ökar med 2 procent på längre sikt behöver inte förädlingsvärdepriserna öka i denna takt. Det finns ett starkt samband mellan skillnader över tiden i prisökningstakt mellan dessa båda prismått och utvecklingen av det så kallade bytesförhållandet (prisutvecklingen på exportvaror relativt importvaror). Under åren 1998–2006 minskade Sveriges bytesförhållande och utvecklingen av förädlingsvärdepriserna var då lägre än inflationen mätt med KPIF. Sedan 2007 har Sveriges bytesförhållande varit i det närmaste oförändrat, främst genom att exportpriserna ökat snabbare. Skillnaden mellan prismåtten har också varit nära noll. Att bytesförhållandet stabiliserats har därmed i sig skapat utrymme för högre löneökningar sedan 2007 jämfört med perioden innan. Nedgången i produktivitetstillväxt har dock varit större i procentenheter och på det hela taget har utrymmet för löneökningar varit mindre sedan 2007.

En fördjupad analys i rapporten visar att under 1998–2006 ökade förädlingsvärdet i näringslivet räknat per timme och i löpande priser betydligt snabbare än både industrimärket och löneökningarna enligt de centrala avtalen. Lönerna kunde därför öka snabbare än de centralt avtalade löneökningarna utan att vinstandelen minskade under dessa år. Löneglidningen, alltså löneökningarna utöver de centrala avtalen, var också förhållandevis stor. Sedan 2007 har den årliga genomsnittliga ökningstakten för förädlingsvärdet per timme nästan halverats. Industrimärket och löneökningarna i de centrala avtalen har dock inte minskat i motsvarande utsträckning. Detta tyder på att en större del av löneutrymmet ”invecklats” i de centrala avtalen och att det har bidragit till att löneglidningen blivit betydligt mindre.

En annan faktor som kan ha inverkat dämpande på löneökningarna de senaste åren och som inte har diskuterats så mycket är det faktum att det effektiva uttaget av arbetsgivaravgifter har ökat. Framför allt beror detta på att den tidigare rabatten för unga upp till 26 år slopades 2016. Ökade avsättningar till delpension och ökade premier i ITP har också bidragit. Arbetskostnaderna har därmed ökat snabbare än lönerna.

2. Löner och arbetskostnader i konjunkturen

I det här avsnittet beskrivs vad lönebildningen i Sverige har resulterat i för löneökningar sedan 1998, både i centrala avtal och när också den lokala lönebildningen och annat som påverkar löner vägs in.

I avsnittet beskrivs också hur lönerna har utvecklats i förhållande till konjunkturen, både under tidigare konjunkturcykler och under de senaste åren. För företagen i näringslivet är löner i första hand en kostnad och därför beskrivs utvecklingen av arbetskostnaderna per producerad enhet närmare. För löntagarna är lönens betydelse för köpkraften viktig och ett avsnitt handlar om inflation och utvecklingen av reallönen. Det senaste halvåret har det kommit allt fler signaler om att konjunkturen har mattats av och vänt nedåt. I denna rapport görs inte någon fullödlig beskrivning och analys av olika konjunkturindikatorer. För framåtblickande konjunkturanalysen hänvisas exempelvis till Konjunkturinstitutets eller Riksbankens senaste prognoser.

2.1 Stora avtalsrörelser och kostnadsökningar i industrins avtal

Industrins avtal fungerar som märke. Sedan modellen med centrala förhandlingar mellan SAF (nuvarande Svenskt Näringsliv) och LO slutade fungera under 1980-talet bedrivs lönebildningen i Sverige i huvudsak på branschnivå. På många områden finns också starka inslag av förhandlingar på lokal respektive individuell nivå. Industriavtalet slöts 1997 efter en lång tid av turbulens i den svenska lönebildningen. Det skedde i spåren av 1990-talskrisen och i en tämligen ny ekonomisk-politisk miljö där Riksbanken i första hand skötte stabiliseringspolitiken med fokus på att upprätthålla ett stabilt penningvärde, uttryckt som ett inflationsmål på 2 procent. Avtalsrörelsen 1998 var första gången som industriavtalet tillämpades. Kostnadsökningarna i industrins avtal kom från och med denna avtalsrörelse att fungera som en norm för kostnadsökningarna i efterföljande centrala branschavtal.

Enligt ekonomisk teori ger lönebildningsmodeller där förhandlingarna antingen sker på central eller på lokal nivå upphov till lägre arbetslöshet än system där förhandlingarna främst bedrivs på branschnivå.¹ Om förhandlingarna sker på branschnivå riskerar löneökningarna att trissas upp när olika grupper försöker förbättra sitt relativa löneläge. På lite sikt hämtar de branscher som blivit "frånsprungna" in avståndet och de relativa förflyttningar som återstår är små eller obefintliga. En sådan lönebildning riskerar i slutändan att endast leda till en allmänt högre real lönenivå i ekonomin och drabba samhället negativt i form av högre arbetslöshet.

Den nuvarande ordningen med industrin som normsättare innebär ett inslag av centralisering i den svenska lönebildningen genom att de branschvisa förhandlingarna på sätt och vis blir koordinerade. Industrinormen innebär att det blir svårare att genomföra relativa löneförändringar via de centrala avtalen. Särskilda satsningar på central nivå på vissa lågavlönade grupper har förekommit, men det har skett efter överenskommelser inom LO-kollektivet. Systemet understöds av att yrkanden och förhandlingar ofta samordnas inom både Svenskt Näringsliv och LO. Dessutom värnar Medlingsinstitutet om industrinormen i medlingar mellan parterna. De

1 Se Calmfors & Driffill, "Bargaining Structure, Corporatism and Macroeconomic Performance", 1988

flesta avtal ger lokala parter olika grad av inflytande över hur löneökningarna i de centrala avtalen ska fördelas på individnivå, vilket ger utrymme för relativa löneförändringar inom företagen. De centrala avtalen utgör heller inte något tak för löneökningarna. De genomsnittliga löneökningar på arbetsmarknaden brukar vara högre än de centrala avtalen anger, vilket är en form av löneglidning. Marknadskrafter som påverkar den lokala lönebildningen kan därför leda till olika stor löneglidning inom olika områden och till förändringar av olika gruppers relativa löneläge över tiden.

Det kan finnas anledning att skilja mellan den positiva funktion som dagens lönebildningsmodell förmodligen har för samhällsekonomin och den ofta diskuterade frågan om vilka parter som bör sluta de normerande avtalen eller vilket ”kostnads-märke” industrin har satt i en specifik avtalsrörelse. Kritik som riktas mot någon av de sistnämnda delarna av modellen kan vara förenlig med ståndpunkten att modellen ändå har ett värde i sig och inte bör överges.

Allt lägre kostnadsökningar i industrins avtal

År 2017 genomfördes den senaste stora avtalsrörelsen i Sverige. Industrin slöt avtal på 36 månader som gav kostnadsökningar på cirka 2,2 procent per år (se **tabell 2**). De flesta andra avtal som slöts löpte även de på tre år, varför avtalsrörelsen 2020 omfattar en stor andel av avtalen och arbetstagarna på den svenska arbetsmarknaden. I tabell 2 visas kostnadsökningarna i industrins normerande avtal i varje stor avtalsrörelse sedan 1998. Avtalsrörelsen 2007 resulterade i centralt avtalade kostnadsökningar på 3,4 procent omräknat i årstakt. Avtalsrörelsen 2010, som var starkt präglad av finanskrisen 2008, resulterade i kostnadsökningar som understeg 2 procent räknat i årstakt. Efter 2012 års avtalsrörelse har den årliga ökningstakten i industrins avtal minskat successivt. Avtalsperioderna har varierat något i längd sedan 1998, men treårsavtal har varit vanligast.

Tabell 2 Stora avtalsrörelser och centralt avtalade kostnadsökningar inom industrin
Antal månader och procent

År	Löptid industrins avtal	Antal månader	Industrins avtalade kostnadsökningar för hela perioden	Industrins kostnadsökningar omräknat i årstakt
1998	jan 98 – jan 01	37	8,7	2,8
2001	feb 01 – mar 04	38	8,5	2,7
2004	apr 04 – mar 07	36	7,3	2,4
2007	apr 07 – mar 10	36	10,2	3,4
2010	apr 10 – jan 12	22	3,2	1,7
2012	feb 12 – mar 13	14	3,0	2,6
2013	apr 13 – mar 16	36	6,8	2,3
2016	apr 16 – mar 17	12	2,2	2,2
2017	apr 17 – mar 20	36	6,5	2,2

Anm: Kostnadsökningarna för avtalsperioderna som helhet är okedjade värden, vilken innebär att ränta-på-ränta effekterna av de årsvisa höjningarna inte är inkluderade.

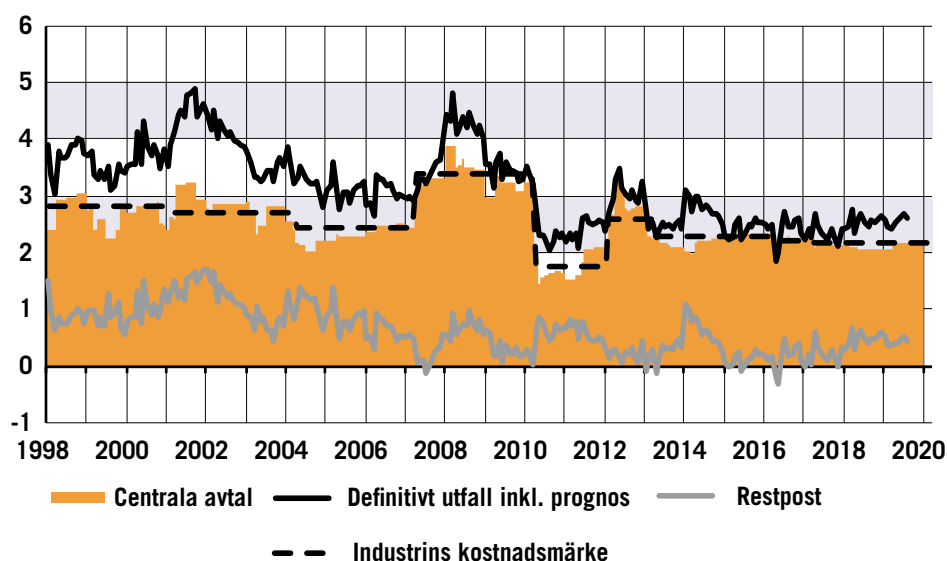
Källa: Medlingsinstitutet, årsrapporter sedan 2001

Normalt med påslag i den lokala lönebildningen

I **diagram 4** visas löneökningarna i ekonomin som helhet enligt konjunkturlöne-statistiken tillsammans med Medlingsinstitutets beräkningar av de genomsnittliga löneökningarna enligt cirka 70 av de största centrala branschavtalen på arbetsmarknaden.² Det är tydligt att industrins normerande avtal legat nära de genomsnittliga löneökningarna enligt de sammanvägda centrala avtalen. Kostnadsmärket avser både löner och andra arbetskostnader, som till exempel avsättningar till pensioner, vilket bland annat förklarar varför industrimärket var något högre än löneökningarna i de centrala avtalen 2017–2019. I branschavtalen fördelas inte heller alltid de årliga lönepåslagen jämnt över den period som kostnadsmärket avser.

Konjunkturlönestatistiken mäter de slutliga löneökningarna i företag, myndigheter och organisationer. Enligt konjunkturlönestatistiken har lönerna ökat med ungefär 2,5 procent per år sedan 2015. De centrala avtalen har givit löneökningar om drygt 2 procent per år under samma period. Lönerna har alltså ökat cirka 0,5 procentenheter snabbare än med de centrala avtalen. Skillnaden utgör en ”restpost” som kan tolkas som resultatet av löneglidning eller lokal lönebildning.

Diagram 4 Löneökningar i utfall och centrala avtal i ekonomin som helhet
Årlig procentuell förändring

Källor: Medlingsinstitutet och Statistiska centralbyrån

Att de slutliga lönerna vanligen ökar mer än vad de centrala avtalen anger beror på att löneökningarna i många avtal är uttryckta som en lägsta ökningstakt och lämnar åt de lokala parterna att förhandla om de faktiska lönepåslagen. De uppmätta löneökningarna påverkas också av förändringar av arbetsmarknadens struktur, som uppstår när personer träder in i och ut från arbetsmarknaden eller byter arbetsgivare. Vid anställning förhandlas ofta lönen individuellt och industrimärket eller de kostnadsökningar som finns i de centrala avtalen är då alls inte tillämpliga

² I näringslivet är sifferlösa avtal inte inkluderade i siffrorna. I offentlig sektor omfattades ungefär hälften av löntagarna av sifferlösa avtal 2019. För att inte övriga avtal ska få för stor vikt i sammanvägningen har industrins kostnadsökningar använts som siffra för de sifferlösa avtalen i offentlig sektor.

eftersom de anger en utvecklingstakt, inte en nivå. (Vissa avtal innehåller lönenivåer i form av lägstalöner eller i några fall tariffer. Sådana inslag i avtalen kan givetvis påverka lönen vid anställning.) Restposten påverkas också av statistiska effekter som kan uppstå. Lönestatistiken för privat sektor bygger på en urvalsundersökning och en del av företagen i urvalet byts ut mellan åren. Även om rotationen av företag in i och ut ur undersökningen framför allt är slumpmässig påverkas den också av den strukturomvandling som faktiskt sker i ekonomin, vilket gör att det är svårt att särskilja de rent statistiska effekterna.

De löntagare som omfattas av lönerevision är i huvudsak de personer som är kvar på en arbetsplats från ett år till ett annat. När man undersöker dessa så kallade "identiska individer" finner man att löneutvecklingen för dem är högre än de genomsnittliga löneökningarna för samtliga individer på arbetsmarknaden.³ Till skillnad från arbetsmarknaden som helhet blir identiska individer ett år äldre mellan två mätidpunkter och därmed mer erfarna som grupp betraktat, vilket visar sig på (real)lönen som en "produktivitetspremie". Genomsnittsåldern för alla löntagare på arbetsmarknaden ändras däremot nästan inte alls på ett år. Generellt tycks det vara så att när äldre (högre avlönade) personer slutar och yngre (lägre avlönade) personer börjar så skapas ett utrymme inom företagen som gör det möjligt att höja lönerna mer för den grupp som är kvar jämfört med vad löneökningarna blir i genomsnitt för alla anställda. Det betyder att löneglidningen för de individer som faktiskt omfattas av lönerevisionen förmodligen är större år för år än vad den aggregerade statistiken visar, eftersom den mäter genomsnittslönen för alla anställda.

2.2 Lönebildningen och konjunkturutvecklingen

Svagare samband mellan konjunkturläge och löneökningar

Läget i den svenska ekonomin påverkar avtalsförhandlingarna genom att parternas intressen av att öka eller minska lönernas andel av förädlingsvärdet får olika genomslag i förhandlingarna i olika konjunkturlägen⁴. Vinstläget i utgångsläget och förväntningarna på framtida vinstläge är viktiga för parternas förhandlingsstyrka, liksom nivån på arbetslösheten. I högkonjunktur brukar företagens vinster vara jämförelsevis höga samtidigt som arbetslösheten är låg och det är svårare att hitta arbetskraft med rätt kompetens. Detta kan leda till lite högre löneökningar i de centrala avtalen eller omvänt om det råder lågkonjunktur.

Att den svenska ekonomin befann sig i högkonjunktur påverkade sannolikt avtalsrörelsen 2007. Omvänt var 2010 års avtalsrörelse starkt påverkad av den djupa kon-

3 Åren 2013–2017 ökade lönerna för identiska individer cirka 1 procentenhet snabbare per år än för samtliga individer. Se Medlingsinstitutens årsrapport från 2018 sidan 98 för en närmare analys.

4 Lågkonjunktur inträffar när BNP kortsiktigt avviker nedåt från sin långsiktiga potentiella nivå och högkonjunktur avser det omvända. Den potentiella nivån är en teoretisk nivå på BNP som inte är direkt observerbar, men som ekonomin antas konvergera mot i avsaknad av nya störningar utifrån. En viktig faktor bakom att vi observerar konjunkturrella variationer i BNP är att priser och löner reagerar med viss eftersläpning på sådana störningar. Det tar tid innan obalanser korrigeras. Eftersom den potentiella BNP-nivån inte är direkt observerbar måste den skattas i en modell och/eller bedömas. Detta görs bland annat av Konjunkturinstitutet. Vad gäller BNP-tillväxten är den ofta låg i slutet av en högkonjunktur (avmattning) och hög i slutet av en lågkonjunktur (återhämtning). Det är nivån på BNP och inte utvecklingen av BNP som avgör konjunkturläget.

junktturnedgången i samband med finanskrisen. De centrala avtalen resulterade då i jämförelsevis låga ökningar av löner och arbetskostnader.

Även den lokala lönebildningen påverkas av konjunkturläget genom att arbetstagarnas förhandlingsstyrka blir större om företagen har svårare att hitta personal med rätt kompetens. Samtidigt är det troligt att den centrala och lokala lönebildningen delvis fungerar som kommunikerande kärl, så att påslag som görs i den lokala lönebildningen påverkas av hur mycket av "löneutrymmet" i företaget som tagits ut i de centrala avtalen (se kapitel 4 "Dämpad utveckling av förädlingsvärdet viktig förklaring till minskad löneglidning").

De senaste årens starka konjunkturläge har dock inte gjort något tydligt avtryck på löneökningstakten som helhet, varken via de centrala avtalen eller i den lokala lönebildningen. Det är svårt att veta om detta beror på tillfälliga faktorer, som till exempel att låg inflation under förhållandevis lång tid kan ha bidragit till mer återhållsamma nominella lönekrav, eller om andra faktorer har påverkat sambandet mellan arbetslöshet och löneökningar mera i grunden. Ett argument som har förts fram är att ökad digitalisering och globalisering kan ha gjort det lättare för arbetsgivare att hitta arbetskraft utanför landet och att en stram arbetsmarknad i det egna landet därför inte lika lätt leder till stigande löner. Även om det kan vara sant för speciella yrkesgrupper, som till exempel programmerare, är det svårt att tro att det skulle ha haft en påverkan på arbetsmarknaden i stort. En annan faktor som kan ha inverkat dämpande de senaste åren är ökade arbetsgivaravgifter enligt både lag och avtal (se kapitel 4 "Ökade kollektiva avgifter enligt både lag och avtal").

Andra faktorer som påverkar de centralt avtalade löneökningarna är hur löner och arbetskostnader utvecklas i omvärlden. Även om den svenska konjunkturen är stark kan låga löneökningar i omvärlden verka dämpande på löneutvecklingen i Sverige. Det beror på att jämförelsevis höga löneökningar i Sverige riskerar att minska svenska företags kostnadsmässiga konkurrenskraft. Konjunkturåterhämtningen efter den långa lågkonjunkturen som inleddes med finanskrisen 2008 var också trögare i omvärlden och arbetskostnaderna har även de senaste åren fortsatt att öka långsamt i flera länder. Eftersom industrins sätter märket för kostnadsökningarna i efterföljande avtal inverkar omvärldens kostnadsökningar, via de förhandlingar som sker inom industrin, på den svenska lönebildningen. Det är dock viktigt att påpeka att även andra faktorer som inhemsk arbetslöshet och inflation påverkar förhandlingsresultaten inom industrin, främst via de fackliga lönekraven.

Strukturella faktorer viktiga för löneutvecklingen på längre sikt

Förutom konjunkturrella faktorer påverkas lönebildningen av vilken syn parterna har på utvecklingen av de fundamentala faktorer som skapar ett ökat löneutrymme. Det handlar om hur produktivitet och priser i ekonomin kommer att utvecklas på sikt. Det är produktivitetstillväxten i näringslivet och prisutvecklingen på de produkter som näringslivet producerar som påverkar löneutrymmet. Hur dessa två faktorer utvecklas avgör hur stor värdeökningen blir på det som produceras i näringslivet per timme.

Produktiviteten kan höjas på olika sätt, till exempel genom investeringar och ökad användning av kapital per arbetad timme eller genom andra teknologiska eller

organisatoriska framsteg som effektiviserar produktionen. Prisutvecklingen bestäms på längre sikt av Riksbankens inflationsmål. Men målet avser konsumentpriserna och för löneutvecklingen är det priserna på näringslivets förädlingsvärde (nettot av produktpriser och priser på insatsvaror) som är relevanta eftersom de påverkar företagets betalningsförmåga. Även på längre sikt kan det uppstå skillnader i ökningstakt mellan dessa prismått, eftersom de varor och tjänster som *konsumeras* i Sverige delvis är andra typer av varor och tjänster än de som *produceras*, eftersom Sverige har en stor import och export. En viktig faktor som kan ge upphov till skillnader i prisutveckling mellan de produkter som produceras och konsumeras är det så kallade bytesförhållandet eller "terms of trade" (se kapitel 4 "Förädlingsvärdepriser och konsumentpriser har ökat i samma takt i genomsnitt 2007–2019"). Om svenska exportvaror ökar långsammare i pris än de varor som vi importvaror minskar bytesförhållandet. Näringslivets förädlingsvärdepriser kommer då öka långsammare än 2 procent även när konsumentpriserna stiger i denna takt.

Enligt den tankesammanfattning som Konjunkturinstitutet använder som grund i sina lönebildningsrapporter kan arbetsmarknadens parter också påverka arbetslöshetens jämviktsnivå genom lönebildningen. Om löneökningarna hålls jämförelsevis låga i till exempel en konjunkturuppgång kan tiden innan stigande löne- och prisökningar leda till en åtstramande penningpolitik. Om efterfrågan på arbetskraft hålls uppe på detta sätt kan personer som stått långt från arbetsmarknaden lyckas etablera sig samtidigt som fler investeringar kommer till stånd. Jämviktsarbetslösheten kommer då att minska något.

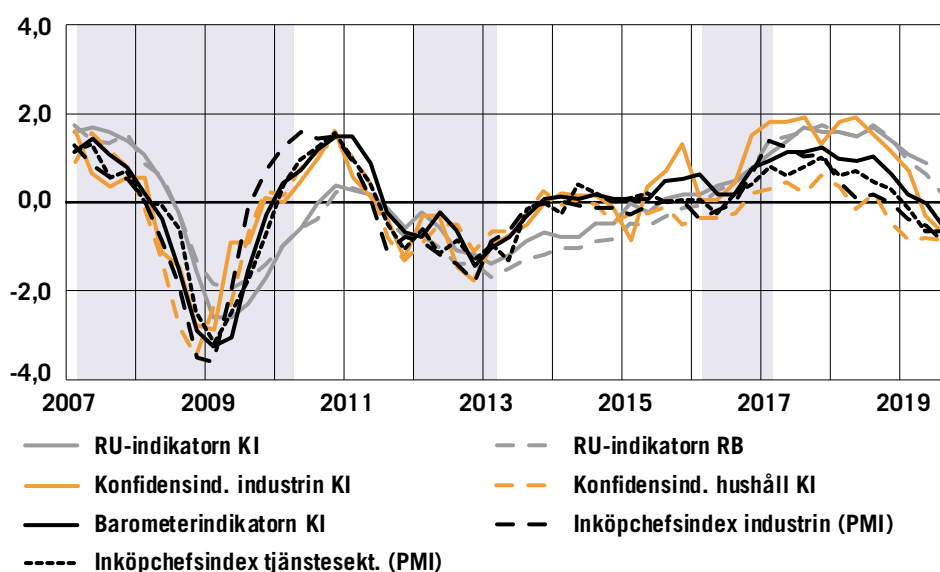
En fråga som rests på senare tid är dock om lönebildningen varit för återhållsam och genererat för lite inflation. Konsumentpriserna haft svårt att stabilisera sig runt 2 procent och Riksbanken har hållit en mycket låg (negativ) ränta genom hela högkonjunkturen. Att upprätthålla inflationsmålet är Riksbankens uppgift och inte ett uttalat ansvar för arbetsmarknadens parter. Men om inflationsmålet är trovärdigt bör det påverka arbetstagarnas lönekrav, både på central och på lokal nivå. En faktor som kan ha påverkat lönebildningen under senare år är att inflationen framför allt mätt med KPI var mycket låg under 2012–2015. Även förväntningarna om inflationen på 1–2 års sikt var också under 2 procent dessa år. Sedan dess har dock inflationen och inflationsförväntningarna stigit och varit mycket nära 2 procent, även om inflationen åter sjönk under målet i början av 2019. Riksbanken har dessutom bytt officiell målvariabel till KPIF som är mer stabil över en räntecykel jämfört med KPI, vilket kan leda till mindre volatila inflationsförväntningar framöver.

Högkonjunkturen i Sverige på väg att avslutas

I **diagram 5** presenteras Riksbankens och Konjunkturinstitutets så kallade resursutnyttjandeindikatorer som båda ger en likande bild av konjunkturläget de senaste åren. De visas tillsammans med några enkätbaserade indikatorer som beskriver konjunkturen ur näringslivets och hushållens perspektiv. Bilden som indikatorerna ger är att den svenska ekonomin befann sig i lågkonjunktur under i stort sett hela perioden från slutet av 2008 när finanskrisens reala effekter blev tydliga fram till ungefär inledningen av 2015 då ekonomin åter var i balans. År 2010 skedde en tillväxtmässig rekyl efter den mycket svaga utvecklingen 2009 men det är svårt att se 2010 som ett högkonjunkturår.

Indikatorerna tyder på att den svenska ekonomin gick in i en högkonjunktur 2016 och att resursutnyttjandet varit högt 2017 och 2018. De senaste kvartalerna har dock konjunkturen tydligt mattats av. BNP växte endast marginellt under det första och andra kvartalet, jämfört med kvartalet innan. Flera av indikatorerna ger nu bilden av att ekonomin är i eller på väg in i en lågkonjunktur. Olika månadsindikatorer tyder också på en allt kraftigare inbromsning inom främst industrin. Det är i nuläget svårt att veta hur djup konjunkturedgången kommer att bli.

Diagram 5 Indikatorer för svensk konjunktur
Standardiserade värden, säsongrensade

Anmärkning: Ljusa respektive mörka fält anger avtalsperioder för industrimärket. Indikatorerna är standardiserade så att de har medelvärde 0 och standardavvikelse 1.

Källor: Konjunkturinstitutet, Riksbanken, Swedbank och Macrobond

Svagare BNP-tillväxt och arbetsmarknad första halvåret 2019

I **tabell 3** visas BNP-tillväxten tillsammans med några andra nyckeltal i form av sysselsättning, arbetslöshet, löner, arbetskostnader och inflation. I nuläget finns utfall till och med det andra kvartalet 2019 för samtliga dessa variabler. I tabellen redovisas också ett genomsnitt av prognoser för helåret 2019. Mycket talar för att årsskiftet 2018/2019 utgör en vändpunkt för konjunkturen. Liksom indikatorerna tyder BNP-siffrorna på en avmattning av ekonomin under första halvåret 2019. BNP-gapet är emellertid fortsatt tydligt positivt och ekonomin befann sig därmed fortfarande i högkonjunktur, enligt Konjunkturinstitutets bedömning.

Osäkerheten om konjunkturutvecklingen den närmaste tiden är för närvarande stor. Spridningen i prognosmakarnas bedömningar av BNP-utvecklingen för helåret 2019 är mellan 1,2 och 1,6 procent och tendensen är att prognoserna reviderats ner under perioden juni–oktober. Flera risker för världsekonomin lyfts fram, inte minst utgången av brexit, handelskonflikten mellan USA och Kina och spänningarna i Mellanöstern.

Tabell 3 Nyckeltal för svensk ekonomi
Årlig procentuell förändring respektive procent

	2007–2012	2013–2016	2017	2018	2019*	Prognoser för helåret 2019
BNP i löpande priser	3,2	4,3	4,6	4,6	4,2	
BNP i fasta priser	1,3	2,6	2,7	2,4	1,3	(1,4±0,2) ↓
BNP-gap ¹	-1,7	-1,0	1,2	1,6	1,2	
Antal sysselsatta 15–74	0,9	1,3	2,3	1,5	0,6	(0,7±0,4) ↓
Arbetslöshet 15–74	7,5	7,6	6,7	6,3	6,7	(6,5±0,2) ↑
Lön (KL)	3,2	2,5	2,3	2,5	2,5	(2,6±0,1) ≈
Arbetskostnad per timme	2,8	2,6	2,5	2,9	2,2	
Inflation (KPIF)	1,7	0,9	2,0	2,1	1,9	(1,7±0,1) ↓
Reallön (KL, KPIF)	1,5	1,6	0,4	0,4	0,5	(0,9±0,1) ↑

* 2019 avser utfallen det första och andra kvartalet

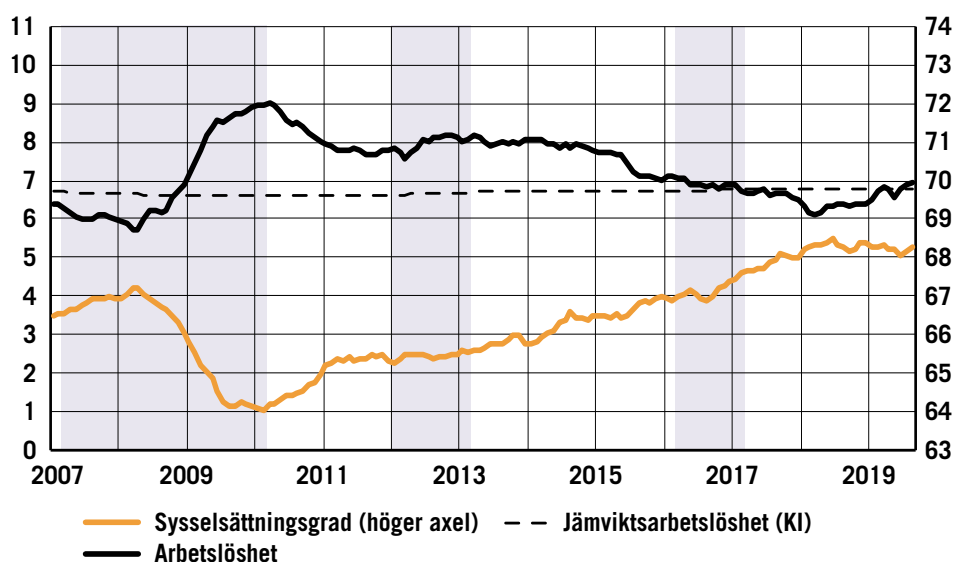
¹ BNP-gapet är Konjunkturinstitutets bedömning.

Anmärkning: Prognoserna för helåret 2019 visar genomsnitt och standardavvikelser för publiceringsperioden 2019-06-12 och 2019-10-24. De är gjorda av Arbetsförmedlingen, Handels utredningsinstitut, Danske bank, Ekonomistyrningsverket, Konjunkturinstitutet, Riksbanken, Finansdepartementet, Sveriges kommuner och landsting, Riksgäldskontoret, Handelsbanken, SEB, Swedbank och Nordea. Symbolerna indikerar revideringsriktning under perioden.

Källor: Konjunkturinstitutet, Statistiska centralbyrån, OECD och Macrobond

Utvecklingen på den svenska arbetsmarknaden har varit mycket god de senaste åren (se **diagram 6**). Arbetslösheten sjönk under flera år och var 2018 drygt 6 procent, vilket är en låg nivå om man ser till hela perioden sedan finanskrisen.

Diagram 6 Arbetslöshet och sysselsättningsgrad 15–74 år
Procent

Anmärkning: Siffrorna innehåller de revideringar av AKU som SCB publicerade 2019-11-14. Ljusa respektive mörka fält anger avtalsperioder för industrimärket.

Källor: Statistiska centralbyrån, Konjunkturinstitutet och Macrobond

För vissa grupper har dock arbetslösheten varit betydligt högre, i synnerhet utrikes födda. Samtidigt har de senaste årens utveckling varit gynnsam både för inrikes och utrikes födda. Både sysselsättningsgrad och arbetskraftsdeltagande bland utrikes födda har ökat påtagligt. Sysselsättningsgraden som helhet i Sverige har stigit under en lång period och är bland de högsta i Europa och högre än under den senaste högkonjunkturen.

Under 2018 har docksysselsättningsgraden slutat att stiga och det senaste året har arbetslösheten ökat något. Siffrorna tyder på att inbromsningen i tillväxten fått vissa effekter på arbetsmarknaden. Även om arbetslösheten stigit något under 2019 ligger den fortsatt i närheten av den arbetslöshet som Konjunkturinstitutet bedömer är förenlig med konjunkturrell balans.

Parterna tycks inte förvänta sig någon uppgång i löneökningarna

Trots en stark arbetsmarknad de senaste åren har löneökningarna varit ungefär lika höga sedan 2015, cirka 2,5 procent per år i ekonomin som helhet. Löneökningstakten växlade ned i samband med den stora avtalsrörelsen 2010 och har sedan dess utvecklats ungefär enligt arbetsmarknadens parter förväntningar på ett års sikt, enligt Prospera. I **diagram 7** har förväntningarna om löneutvecklingen förskjutits ett år framåt för att illustrera sambandet. Parternas förväntningar tyder inte på någon tilltagande löneökningstakt 2020. Värt att notera är att arbetsgivarorganisationernas förväntningar legat lägre än fackförbundens och att utfallet de senaste åren har varit ungefär mitt emellan.

Diagram 7 Löneökningar och parternas förväntade löneökningar på 1 års sikt
Årlig procentuell förändring

Anmärkning: Ljusa respektive mörka fält anger avtalsperioder för industrimärket.

Källor: Medlingsinstitutet, Kantar SIFO Prospera, och Macrobond

Svag produktivitetssökning bakom stigande enhetsarbetskostnader

Ur företagens perspektiv är den totala arbetskostnaden för en timmes arbete viktig när man till exempel fattar beslut om produktpriser och arbetsstyrkans storlek. Förutom lön ingår kollektiva avgifter i arbetskostnaden, både sådana som ska betalas enligt lag (ålderspensionsavgift, sjukförsäkringsavgift med mera) och enligt kollektivavtal (avtalspension, omställningsförsäkring med mera). Dessutom ingår löneskatter (allmän löneavgift) i arbetskostnaden.⁵

Arbetskostnaderna per timme i näringslivet har stigit lite snabbare än timlönerna de senaste åren (se **tabell 4**). Det beror på att parterna inom flera avtalsområden har slutit avtal om höjda pensionsavsättningar. Dessutom har den genomsnittliga lagstadgade arbetsgivaravgiften ökat, i och med att den tidigare nedsättningen av avgifterna för unga upp till 26 år slopades under 2016 (se kapitel 4 "Ökade kollektiva avgifter enligt både lag och avtal").

För företagen är det relevant att förhålla arbetskostnaden per timme till arbetsproduktiviteten (hur mycket som produceras under en timmes arbete). Om stigande timarbetskostnader kan mötas med produktivitetshöjande åtgärder kommer enhetsarbetskostnaderna – arbetskostnaderna per producerad enhet – att öka långsammare än arbetskostnaderna per timme.

Näringslivets enhetsarbetskostnader ökade snabbare 2017–2019 än under perioden 2013–2016. En viktig förklaring till detta är övergången från lågkonjunktur till högkonjunktur. Under den första perioden var resursutnyttjandet inom företagen förhållandevis lågt och outnyttjat kapital kunde användas av nyanställd arbetskraft vilket ledde till ökad produktivitet. De senaste åren har konjunkturen mognat, resursutnyttjandet inom företagen blivit mer ansträngt, och produktivitetstillväxten har därmed dämpats.

Tabell 4 Löner, arbetskostnader och inflation

Årlig procentuell förändring respektive procent

	1998–2006	2007–2012	2013–2016	2017–2019*
Näringslivet				
Timlön	4,1	2,8	2,2	2,3
Arbetskostnad per timme	4,2	2,7	2,6	2,5
Produktivitet ¹	3,9	0,1	1,9	0,7
Enhetsarbetskostnad ^{1,2}	0,3	2,7	0,7	1,8
Importprisdeflatorn	1,7	0,6	-0,3	4,8
KPIF	1,6	1,7	0,9	2,0
KPIF exkl. energi	1,2	1,5	1,2	1,6

* 2019 avser utfallen det första och andra kvartalet

¹ Förädlingsvärdet är exklusive branschen små- och fritidshus

² Inklusive beräknad arbetskostnad för egenföretagare

Källor: Medlingsinstitutet, Statistiska centralbyrån, Konjunkturinstitutet, Eurostat, Macrobond och egna beräkningar

5 I nationalräkenskaperna redovisas många av de lagstadgade avgifterna som löneskatter. Därför redovisas båda dessa mått sammanslagna i rapporten.

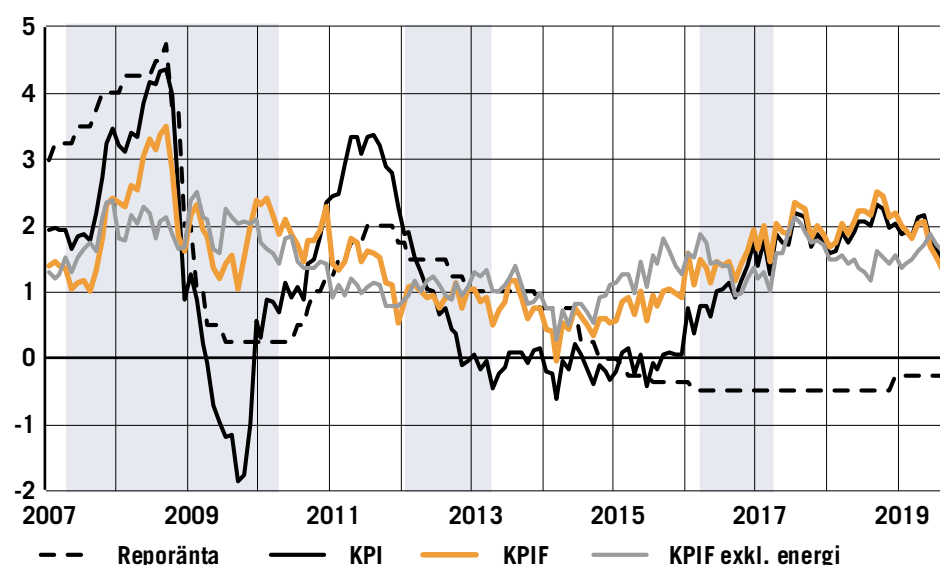
KPIF-inflationen nära inflationsmålet 2017 och 2018

Enhetsarbetskostnadernas utveckling är tillsammans med prisutvecklingen på importvaror den viktigaste faktorn bakom inflationen. Många företag sätter sina priser baserat på sina kostnader och stigande enhetsarbetskostnader triggas därmed prishöjningar. Men de flesta företag verkar i hård konkurrens vilket påverkar möjligheterna till prishöjningar. Kostnadsökningar som är gemensamma för många företag på en viss marknad, som till exempel ökade lönekostnader via centrala avtal, leder därför mera troligt till prishöjningar än kostnadsökningar som endast påverkar ett enskilt företag.

Inflationen mätt med KPIF sjönk under inflationsmålet på 2 procent 2011 och det tog lång tid innan inflationstakten nådde tillbaka. Under åren 2012–2015 var inflationen mätt med detta mått knappt 1 procent per år (se **diagram 8**). Som framgår av tabell 4 bidrog varken enhetsarbetskostnaderna eller importpriserna speciellt mycket till att skapa ett tryck på prishöjningar under dessa år.

Diagram 8 Inflation och reporänta

Procent

Anmärkning: Ljusa respektive mörka fält anger avtalsperioder för industrimärket.

Källor: Statistiska centralbyrån, Riksbanken och Macrobond

Sedan 2015 har inflationen stigit och var cirka 2 procent 2017 och 2018. Stigande enhetsarbetskostnader och importpriser, inte minst på grund av att kronans växelkurs har försvagats och att energipriserna ökat, har bidragit. Energiprisernas påverkan framgår av måttet KPIF exklusive energi som understeg 2 procent både 2018 och 2019. Eftersom ”kärn”inflationen har haft svårt att nå upp till 2 procent har Riksbanken nästan inte alls stramat åt penningpolitiken under högkonjunkturen. Den låga styrräntan har varit en bidragande orsak till att kronans växelkurs försvagats, eftersom bland annat Federal Reserve i USA höjt räntan i flera steg. Men kronförsvagningen de senaste åren kan dock inte enbart förklaras med räntedifferenser. Att kronan har försvagats har troligen bidragit till en högre efterfrågan i utlandet på svenska varor och tjänster och till att BNP-tillväxt och sysselsättning i den svenska ekonomin utvecklats väl. I samband med konjunkturavmattningen under inledningen av 2019 har dock inflationen mätt med KPIF dämpats och åter hamnat under 2 procent.

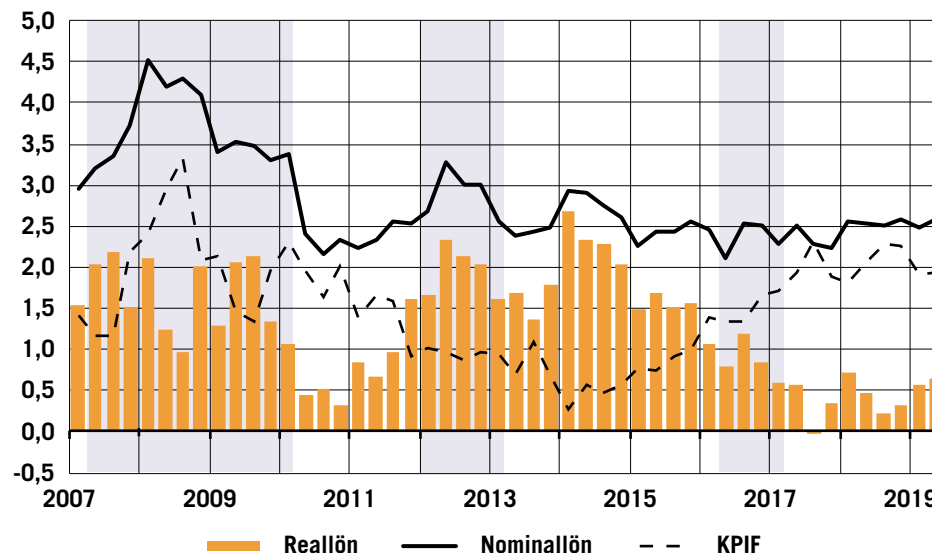
Högre inflation har dämpat reallönetillväxten

Eftersom konsumentprisindex och konjunkturlönestatistiken är månadsundersökningar är det möjligt att följa reallönens utveckling på månadsbasis. Reallönen är ett mått på hur de nominella löneökningarna – löneökningarna i kronor – påverkar hushållens köpkraft. Reallönen kan beräknas genom att man drar ifrån konsumentprisutvecklingen från löneökningstakten. Här redovisas reallönen beräknad med både KPI och KPIF. Skillnaden mellan inflationsmått är att KPI påverkas mekaniskt ”åt fel håll” när Riksbanken ändrar reporäntan eftersom det ändrar hushållens ränteutgifter för egna hem. Sänkt ränta som syftar till att på lite sikt stimulera ekonomin och höja inflationen leder omedelbart till en lägre inflation enligt KPI. I KPIF beräknas ränteutgifter för egna hem med fast ränta. Vid analyser av reallönens utveckling på kort sikt är KPIF således ett bra mått. I ett längre perspektiv kan det vara belysande att också titta på reallönen beräknad med KPI, eftersom KPI beskriver prisutvecklingen på hushållens hela konsumtionskorg. Sedan 1990-talet har KPI ökat långsammare än KPIF i genomsnitt eftersom bostadsräntorna har minskat successivt.

Den djupa lågkonjunkturen efter finanskrisen bidrog till att den nominella löneutvecklingen dämpades (se **diagram 9**). Även reallönen ökade långsamt under 2010 och 2011, men eftersom även inflationen dämpades återgick den reala löneutvecklingen därefter till ungefär samma takt som innan. De senaste åren har inflationen stigit vilket medfört att den reala löneutvecklingen åter har dämpats, eftersom lönerna har fortsatt att öka med ungefär 2,5 procent per år. Den reala löneutvecklingen de senaste åren har legat på cirka 0,5 procent per år.

Diagram 9 Nominell och real löneökning

Årlig procentuell förändring

Anmärkning.: Ljusa respektive mörka fält anger avtalsperioder för industrimärket.
Källor: Medlingsinstitutet, Statistiska centralbyrån och Macrobond

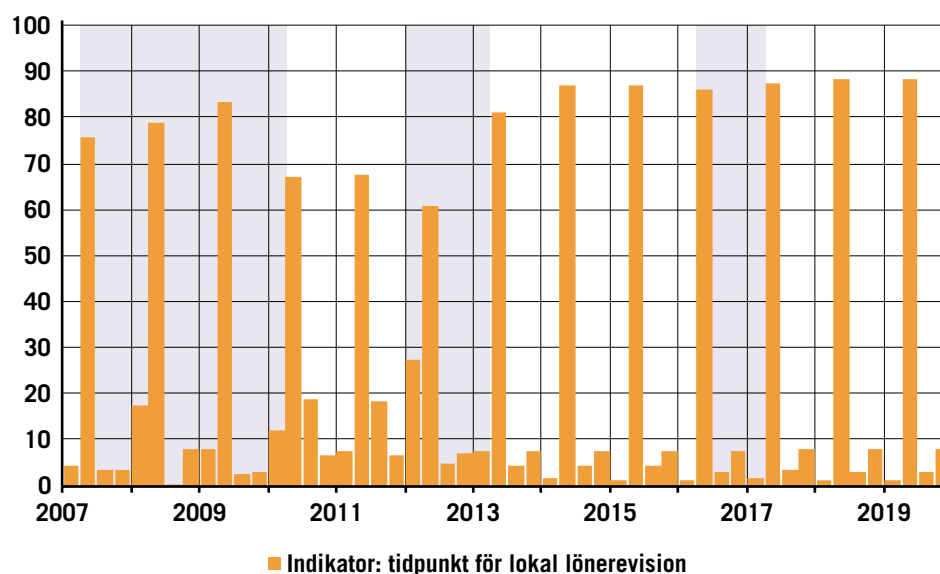
2.3 Källor för löner och arbetskostnader

Konjunkturlönestatistiken

Konjunkturlönestatistiken är en del av den officiella lönestatistik som Medlingsinstitutet ansvarar för. Undersökningen bygger på ett urval av cirka 6 000 företag i privat sektor, medan den offentliga sektorn totalundersöks. Undersökningen görs månadsvis och den lämpar sig därför väl för den som vill följa löneutvecklingen över tiden. Statistiken är dock känslig för om den lokala lönerevisionen har genomförts vid mättillfället eller inte. Eftersom statistiken avser att mäta *intjänad* lön samlas, utöver månadens löneutbetalningar, även retroaktiva löneutbetalningar in i undersökningen och redovisas den eller de månader som lönen tjänades in. Inflödet av retroaktiva löner leder till att statistiken regelmässigt revideras upp från att det första preliminära utfallet publiceras tills dess att statistiken blir definitiv 12 månader senare. De preliminära utfallen är därför svårtolkade eftersom de ofta underskattar det definitiva utfall som innehåller alla utbetalda retroaktiva löner.

För att lättare kunna tolka de preliminära utfallen gör Medlingsinstitutet en modellbaserad prognos på vilka definitiva utfall som de preliminära utfallen sannolikt kommer att leda till. Den modell som ligger till grund för prognosen använder information om tidigare revideringsmönster samt de tidpunkter som anges i de centrala avtalen för när lönerevisionen ska äga rum. Prognoserna är väntevärdesrika men behäftade med viss osäkerhet. Störst revideringar sker normalt av månaderna i andra och tredje kvartalet eftersom ny lön gäller från och med april eller maj i många avtal (se **diagram 10**). Inom staten gäller ny lön normalt från och med oktober varje år, varför även det fjärde kvartalet revideras en del. År med stora avtalsrörelser är revideringarna av konjunkturlönestatistiken normalt större än annars. Förmodligen tar det längre tid att genomföra lokala förhandlingar när de lokala parterna måste invänta och tolka ett nytt centralt avtal.

Diagram 10 Indikator för när lokal lönerevision ska genomföras enligt avtalen
Procent

Anmärkning: Ljusa respektive mörka fält anger avtalsperioder för industrimärket.
Källa: Medlingsinstitutet

I avtalsrörelsen 2010 senarelades revisionstidpunkterna 2010 och 2011 i många avtal, som ett sätt att skjuta kostnadsökningarna något framför sig. Avtalsperiodens längd 2010 fick även en del följdverkningar på revisionstidpunkterna 2012. I och med avtalsrörelsen 2013 återgick många av avtalen till det tidigare mönstret. Sedan dess ska, enligt avtalen, lönerevision genomföras under det andra kvartalet för mellan 80 och 90 procent av löntagarna. I vissa fall förekommer lokala överenskomelser på företagsnivå om att slå samman två revisionstidpunkter till en och förlägga den i till exempel januari det andra året. Sådana sammanslagningar fångas inte in i siffrorna i diagram 10.

2.3.1 Andra källor för löner och arbetskostnader i Sverige

När det gäller annan officiell statistik är Statistiska centralbyråns nationalräkenskaper bra för att beskriva utvecklingen av löner och arbetskostnader. Nationalräkenskapernas lönebegrepp är bredare än konjunkturlönestatistikens, genom att bland annat bonus, olika förmåner samt sjuklöner (de två första veckorna som betalas av arbetsgivaren) ingår. I nationalräkenskaperna redovisas lönen den tidpunkt när lönen betalades ut, varför retroaktiva löner redovisas annorlunda än i konjunkturlönestatistiken. Statistiken bygger på uppgifter om lönesummor från skatteverket, undersökningen företagens ekonomi, samt arbetade timmar från framför allt arbetskraftsundersökningen (AKU). Avsaknaden av periodisering gör att löneökningstakten i nationalräkenskaperna varierar mer än konjunkturlönerna kvartal för kvartal.

Även Medlingsinstitutets lönestrukturstatistik kan användas för att beskriva löneökningarna i ekonomin som helhet, men den publiceras på årsbasis och med viss fördröjning jämfört med andra lönestatistiska källor.

Nationalräkenskaperna innehåller även uppgifter om arbetsgivares samlade arbetskostnader, och en arbetskostnad per timme kan därigenom beräknas. Som källa för arbetskostnadernas utveckling finns också Labour cost index (LCI) som är en EU-undersökning. Den publiceras kvartalsvis. I Sverige används uppgifter från konjunkturlönestatistiken samt uppgifter om premier för kollektiva avgifter enligt lag och avtal för att framställa LCI.

Vart fjärde år publiceras också EU-undersökningen Labour cost survey (LCS) med uppgifter om arbetskostnadernas nivåer i Sverige och omvärlden.

2.3.2 Källor för löner och arbetskostnader i omvärlden

För jämförelser av löner mellan Sverige och omvärlden finns den EU-harmoniserade undersökningen Labour cost index, som innehåller uppgifter som löner och arbetskostnader. Även olika länders nationalräkenskaper är användbara. Bland annat OECD samlar in och bearbetar ett stort antal länders nationalräkenskaper. Där finns förutom löner, arbetskostnader och arbetade timmar också uppgifter om förädlingsvärden, produktivitet och enhetsarbetskostnader.

3. Produktivitet, lönsamhet och relativa enhetsarbetskostnader

Enligt makroekonomisk teori bestäms utrymmet för löneökningar¹ på längre sikt av tillväxten i värdet av det som produceras i genomsnitt under en arbetad timme.

Värdet av en timmes arbete beror i sin tur på hur *mycket* som produceras per timme (produktivitet) och på marknadsvärdet på det som produceras (pris).² Den långsiktiga utvecklingen av pris och produktivitet bestämmer vilken "bärkraft" ekonomin har för löneökningar. På längre sikt bestäms prisutvecklingen av inflationsmålet. När löner och bärkraft ökar i samma takt kommer vinstandelen i ekonomin, som är ett mått på företagens lönsamhet eller kapitalavkastning, att vara konstant.

På kort sikt påverkas ekonomin av konjunkturella förändringar vilka skapar variationer i företagens lönsamhet och i vinstandelen. Konjunktursvängningar kan leda till tillfälliga tryck på att anpassa löneökningarna, både uppåt och nedåt. Samtidigt är de trögheter som finns i pris- och lönebildningen viktiga för att förklara konjunkturella variationer i ekonomin, i alla fall enligt huvudfåran av teoribildningen. Orsaker till att löner är trögrörliga är bland annat att löneförhandlingar vanligen bara äger rum en gång per år, att befintliga lönestrukturer påverkar vilken lön som avtalas om vid anställning samt att det är ovanligt med nominella lönesänkningar.

För Sverige del gäller att företag som möter nedgångar i efterfrågan och måste minska sin produktion främst drar ner på antalet anställda för att återställa lönsamheten. I betydligt mindre utsträckning återställs lönsamheten via de anställdas löner. En lågkonjunktur leder därför vanligen i första hand till anställningsstopp, uppsägningar och minskad sysselsättning, vilket driver upp arbetslösheten. Effekterna av minskad efterfrågan på den nominella och reala löne- och arbetskostnadsutvecklingen brukar komma med viss eftersläpning när väl arbetslösheten stigit.³

Ett vanligt synsätt är att lönebildning är väl fungerande om den gynnar svenska företags internationella konkurrenskraft. Ett sådant perspektiv är dock i huvudsak viktigt för slutsatser om hur löner och arbetskostnader ska utvecklas och anpassas i ett kortare perspektiv. På kort sikt finnas ofta ett behov av att anpassa kostnader och priser för att konkurrera om efterfrågan. Kostnads- och prisökningar som överstiger utvecklingen hos konkurrenter kan leda till försvagad lönsamhet. Ihållande svaga vinster kan framtvinga eller påskynda en struktumvandling i den egna ekonomin, med perioder av förhöjd arbetslöshet och svagare ekonomisk utveckling som följd. I en öppen ekonomi (där kapitalet kan röra sig fritt över nationsgränserna) kommer vinsterna dock på sikt att anpassas till ett internationellt bestämt kapitalavkastningskrav. Lönerna, priser och näringslivets struktur kommer att anpassas så att avkast-

1 Sambandet mellan lön och förädlingsvärde gäller så länge kollektiva avgifter och löneskatter är oförändrade. Ökade avgifter och skatter sänker tillfälligt utrymmet för löneökningar och vice versa.

2 Eftersom förädlingsvärdet är nettot mellan försäljningsvärde och kostnaderna för insatsvaror är det relevanta priset det så kallade förädlingsvärdepriset. Detta påverkas av både prisutvecklingen på de färdiga produkterna och (med omvänt tecken) av prisutvecklingen på insatsvarorna.

3 Införandet av så kallade korttidsarbeten är till exempel en sätt att fördela den minskade efterfrågan på flera arbetstagare men leder inte till sänkt lön per arbetad timme.

ningskravet är uppfyllt. Lönerna kan anpassas via den nominella löneökningstakten, och/eller genom att arbetskraftens sammansättning över olika branscher förändras och därigenom påverkar den genomsnittliga lönenivån i ekonomin.

På längre sikt är det dock mindre relevant att se på lönebildningen ur ett kostnadsmässigt konkurrenskraftsperspektiv eftersom ekonomin då per definition befinner sig i jämvikt. Eftersom prismässiga obalanser per definition är justerade kan ekonomin då sägas vara kostnadsmässigt konkurrenskraftig och vinsterna kommer att vara i nivå med avkastningskravet. Det som då i stället är avgörande för den genomsnittliga lönenivån/arbetskostnadsnivån i ekonomin är det samlade värdet av produktionen (nivån på BNP per arbetad timme). Det som avgör inkomstnivån är då arbetskraftens produktivitet och värdet på det som produceras (pris). En hög sysselsättningsgrad är också en viktig förutsättning för att BNP per invånare ska vara högt.

På längre sikt handlar konkurrenskraft därför främst om ekonomins förmåga att anpassas sig till förändrade förutsättningar och att ta till sig ny teknik och på så sätt dra nytta av möjligheterna med strukturomvandlingen. På längre sikt stärks konkurrenskraften av faktorer som höjer produktiviteten och förbättrar kvalitet, såsom utbildning och arbetskraftens omställningsförmåga, forskning och utveckling, drivkrafter att implementera ny teknik, tillgång på kapital och infrastruktur samt utveckling av metoder för att leda och organisera arbetet.

Att i längden enbart konkurrera genom återhållsamma löne- och arbetskostnadsökningar riskerar att hämma införandet av ny teknik och strukturomvandlingen av ekonomin, vilket på sikt kan leda till att värdet av nationalprodukten urholkas. På längre sikt är i stället höga löner och en högt värderad produktion tillsammans med en hög sysselsättningsgrad indikatorer på en konkurrenskraftig ekonomi.

3.1 Enhetsarbetskostnader, produktivitet och vinstandelar i Sverige

I det här avsnittet beskrivs löneutvecklingen i Sverige i förhållande till utvecklingen av inhemska vinster och priser.

Vinstandelen påverkas av konjunkturen

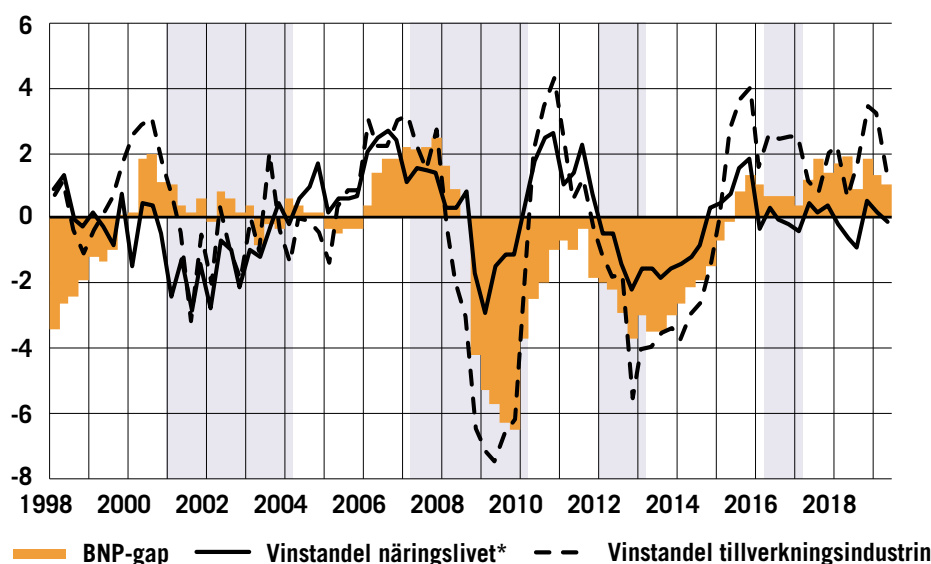
I **diagram 11** visas vinstandelen i näringslivet och tillverkningsindustrin tillsammans med BNP-gapet, som är ett mått på resursutnyttjandet i ekonomin. Vinstandelen har varierat ungefär i takt med konjunkturen, men sett över hela perioden sedan 1998 har den varit stabil (se kapitel 4 "Beräkning av näringslivets justerade vinstandel"). Vinsterna i tillverkningsindustrin har uppvisat en större variation över tiden jämfört med näringslivet som helhet.

Att vinsterna varierar så mycket på kort sikt beror på att de påverkas direkt av förändringar i efterfrågan. När efterfrågan minskar drar företagen omedelbart ner på sin produktion och förädlingsvärdet minskar. Men normalt tar det längre tid för ett företag att anpassa storleken på arbetsstyrkan och löneökningarna till den lägre efterfrågan eftersom sådana förändringar sker i förhandlingar med facket. Minskad efterfrågan leder alltså snabbt till lägre produktion men också till att produktiviteten (förädlingsvärdet per arbetad timme) och vinstandelen sjunker. När föränd-

ringar av antalet anställda och löneökningarna väl genomförs får det positiva effekter på produktiviteten och vinstandelen. Vinstandelen i näringslivet som helhet kan också stiga genom att olönsamma företag går i konkurs.

Vinstläget vid ingången av en avtalsrörelse kan påverka resultaten i de centrala förhandlingarna. Man kan till exempel jämföra vinstläget i slutet av 2006 och i slutet av 2009 och de centrala avtal som slöts i de två stora avtalsrörelserna 2007 och 2010. De senaste åren har både konjunkturläge och vinstandelar varierat förhållandevis lite, vilket kan tolkas som att den ekonomiska utvecklingen har varit tämligen stabil. Resursutnyttjandet har varit något högre än normalt enligt Konjunkturinstitutets bedömning. Nivån på vinstandelen i näringslivet har varit nära genomsnittet medan vinsterna i tillverkningsindustrin legat något över.

Diagram 11 Vinstandel och BNP-gap
Procent

* Exklusive branschen små- och fritidshus.

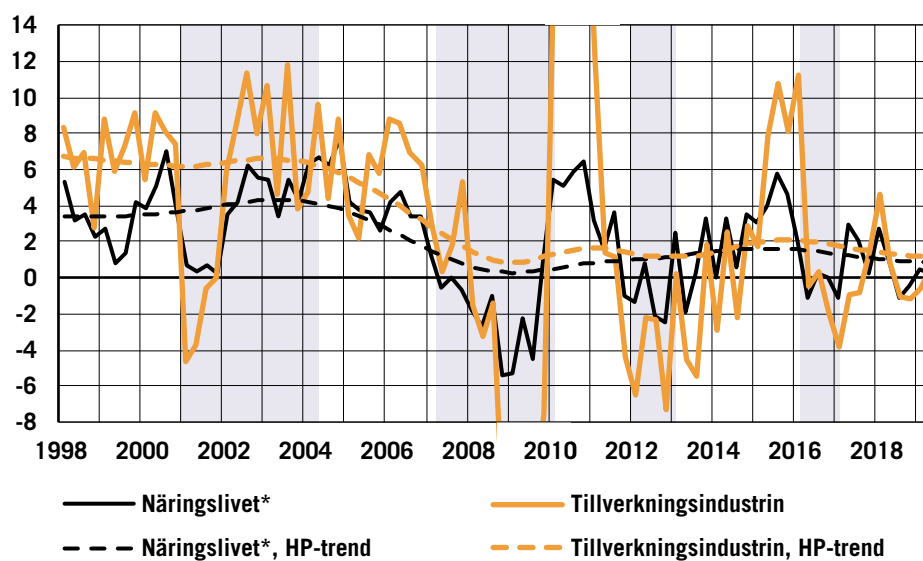
Anmärkning: BNP-gapet är beräknat av Konjunkturinstitutet. Vinstandelarna är beräknade med arbetskostnader för både anställda och företagare. Vinstandelarna är uttryckta som avvikelser från medelvärde 1998-2019. Ljusa respektive mörka fält anger avtalsperioder för industrimärket.

Källor: Konjunkturinstitutet, Statistiska centralbyrån och egna beräkningar

Lägre produktivitetstillväxt efter finanskrisen

Som nämnts ovan påverkas även produktiviteten på kort sikt av förändringar i efterfrågan, eftersom storleken på produktionen normalt kan anpassas snabbare än storleken på arbetsstyrkan och löneökningarna. I **diagram 12** visas produktivitetstillväxten i näringslivet och tillverkningsindustrin sedan 1998. Bakom de kortsiktiga förändringarna går det att skönja en trendmässig utveckling av produktiviteten. I samband med finanskrisen 2008 dämpades produktivitetstillväxten. Under stora delar av perioden 2007–2010 var den till och med negativ, både inom tillverkningsindustrin och inom näringslivet som helhet. Sedan finanskrisen har produktiviteten ökat långsammare. I näringslivet som helhet har den trendmässiga tillväxttakten halverats och i industrin har den minskat med en faktor fyra, från cirka 6 procent per år till runt 1,5 procent. Den lägre produktivitetstillväxten är dock inget enskilt fenomen för svensk del (se avsnitt 4.3)

Diagram 12 Produktivitetstillväxt i näringslivet* och tillverkningsindustrin
Årlig procentuell förändring

* Exklusive branschen små- och fritidshus.

Källor: Konjunkturinstitutet, Statistiska centralbyrån och egna beräkningar

Vinster och lönsamhet i näringslivet nära genomsnittliga nivåer

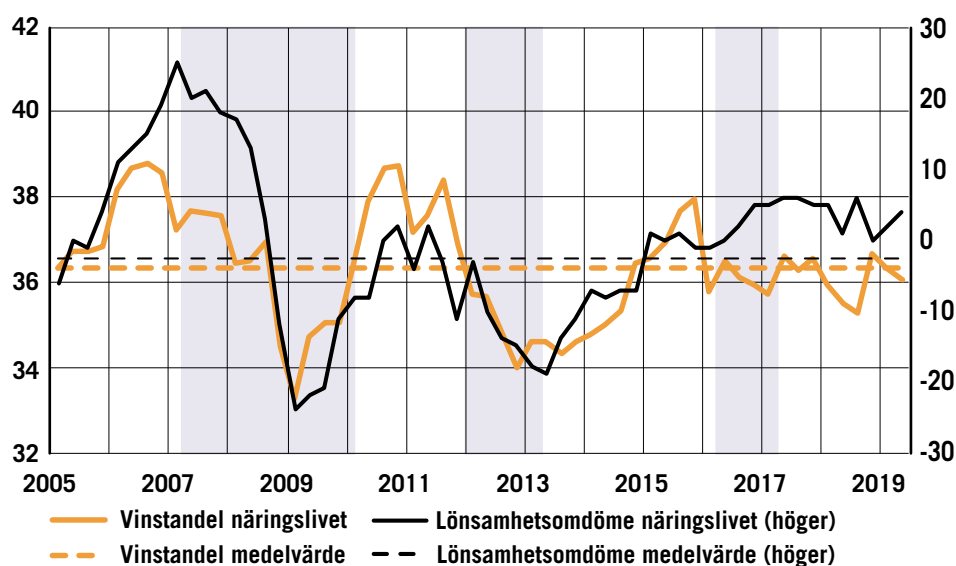
Vinstandelen är ett mått på kapitalavkastningen. Ett annat mått är företagens omdöme om sin egen lönsamhet som Konjunkturinstitutet samlar in i Konjunkturbarometern. Lönsamhetsomdömet och vinstandelen ger liknande bilder av hur lönsamheten har utvecklats, men ibland går de tillfälligt i sär.

Av **diagram 13** framgår att lönsamheten i näringslivet tycks ha varit på eller något över en genomsnittlig nivå de senaste 2–3 åren, alltså under högkonjunkturen. Lönsamheten ser dock inte lika god ut som under högkonjunkturen som föregick finanskrisen 2008. Det är också tydligt att lönsamheten var tillbakapressad under flera år efter finanskrisen.

Bakom förändringarna i vinstandelen sker förändringar i förädlingsvärden (produktivitet och priser), och arbetskostnader (timarbetskostnader och arbetade timmar). Ett annat sätt att se på vinstandelen är som förhållandet mellan *kostnadsutvecklingen per producerad enhet* och *förädlingsvärdepriserna*.

Diagram 13 Vinstandel i näringslivet och lönsamhetsomdöme

Genomsnittlig årlig procentuell förändring

Anmärkning: Ljusa respektive mörka fält anger avtalsperioder för industrimärket. Vinstandelarna är beräknade med arbetskostnader för både anställda och företagare och förädlingsvärdet är exkl. små- och fritidshus.

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet

I **tabell 5** framgår det tydligt att arbetskostnaderna i näringslivet steg långsammare under perioden 2007–2012 jämfört med perioden dessförinnan. Men som framgick ovan dämpades produktivitetstillväxten samtidigt kraftigt och enhetsarbetskostnaderna ökade därför klart snabbare än tidigare. Resultatet blev att vinstandelen sjönk under perioden. De ökade enhetsarbetskostnaderna motverkades till viss del av stigande förädlingsvärdepriser, men effekten blev ändå sammantaget att vinstandelen sjönk. En faktor som troligen bidrog till att förädlingsvärdespriserna kunde öka var att kronan försvagades under perioden vilket dämpade prishöjningarna räknat i utländsk valuta. Den låga efterfrågan under dessa år innebar dock troligen att företagen inte kunde höja priserna för att fullt ut för att möta de stigande enhetsarbetskostnaderna.

Tabell 5 Vinstandel, arbetskostnad och förädlingsvärde i näringslivet*

Genomsnittlig årlig förändring i procent respektive procentenheter

	1998–2019**	1998–2006	2007–2012	2013–2016	2017–2019**
Förädlingsvärde per timme (i löpande pris)	3,22	4,4	1,8	3,2	2,3
Arbetskostnad per timme	3,28	4,2	2,7	2,6	2,5
Produktivitet	2,10	3,9	0,1	1,9	0,7
Enhetsarbetskostnad¹	1,22	0,3	2,7	0,7	1,8
Förädlingsvärdepris	1,12	0,5	1,7	1,3	1,6
Vinstandel¹	-0,04	0,2	-0,6	0,3	0,0

* Näringslivet exklusive branschen små- och fritidshus

** 2019 avser utfallen det första och andra kvartalet

¹ Inklusivt beräknade arbetskostnader för företagare. Förändring i procentenheter.

Källor: Statistiska centralbyrån, Konjunkturinstitutet och egna beräkningar

Under perioden 2013–2016 fortsatte arbetskostnaderna att öka i ungefär samma takt som innan. Under dessa år steg vinstandelen och närmade sig den genomsnittliga nivån. Främst skedde detta genom att produktiviteten steg vilket dämpade tillväxten i enhetsarbetskostnaderna. En svagare krona tillsammans med ökad efterfrågan ledde till att förädlingsvärdepriserna kunde öka snabbare än kostnaderna. Under åren 2017–2019 har arbetskostnaderna ökat ungefär i samma takt som innan. Vinstandelen har varit i det närmaste oförändrad då både enhetsarbetskostnader och förädlingsvärdepriser ökat i princip i samma takt.

I ett riktigt långt perspektiv, 1998–2019, har vinstandelen varit i det närmare konstant. Arbetskostnaderna per timme har alltså ökat i takt med förädlingsvärdet per timme och detsamma gäller enhetsarbetskostnader och förädlingsvärdepriser. Detta stämmer väl med vad man kan förvänta sig utifrån ekonomisk teori, att förädlingsvärdet per timme har stor påverkan på arbetskostnadernas utveckling på längre sikt, via ett internationellt bestämt avkastningskrav.

3.2 Utveckling av löner och arbetskostnader i omvärlden

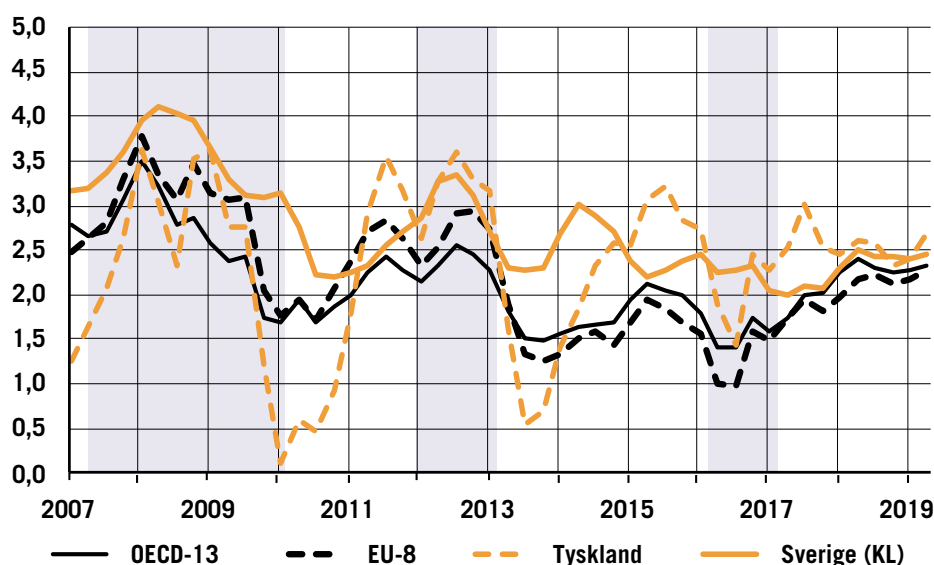
Här ställs utvecklingen av löner och arbetskostnader i Sverige i relation till utvecklingen i andra jämförbara länder. Att jämföra utvecklingen av arbetskostnader mellan länder är en central del i ett konkurrenskraftsperspektiv på lönebildningen. Utvecklingen av löner och arbetskostnader i andra länder påverkar Sveriges relativa kostnadsläge och därmed den kostnadsmässiga konkurrenskraften. När man gör sådana internationella jämförelser är det dock viktigt att ta med produktivitetens utvecklingen i länderna samt växelkursen. En sådan analys görs i avsnitt 4.3.

Tilltagande löneökningar i omvärlden

I **diagram 14** jämförs löneutvecklingen i Sverige med löneökningarna i två sammanvägda grupper med länder; EU-8 och OECD-13. I grupperna ingår länder som Sverige handlar mycket med (se **tabell 6** för en definition). Länderna är dessutom mogna ekonomier, med ett välstånd i nivå med Sveriges. Att jämföra Sveriges kostnadsutveckling med mindre mogna ekonomier kan vara problematiskt eftersom den ekonomiska utvecklingen i sådana länder kan vara präglad av en återhämtning av levnadsnivån, med höga investeringar och snabb BNP- och produktivitetstillväxt som följd. I diagrammet redovisas även löneutvecklingen i Tyskland som utgör ungefär en tredjedel av vikten i EU-8.

Sedan 2007 har löneutvecklingen i Sverige varit högre än EU-8 och OECD-13 under nästan varje år. Mellan 2013 och 2017 var skillnaderna som störst. Det var en period då efterfrågan var svag till följd av skuldskrisen i Europa. Sedan början av 2018 ligger dock löneökningarna i EU-8 och OECD-13 i närheten av Sverige på mellan 2 och 2,5 procent. Löneökningarna i Tyskland var länge lägre än i Sverige, men de senaste åren har de varit ungefär lika höga som i Sverige. Det är också värt att notera att löneökningarna i Tyskland dämpades kraftigt både 2010 och 2013 när konjunkturläget försämrades.

Diagram 14 Löneökningar i Sverige och omvärlden, näringslivet
Årlig procentuell förändring, två kvartals glidande medelvärde

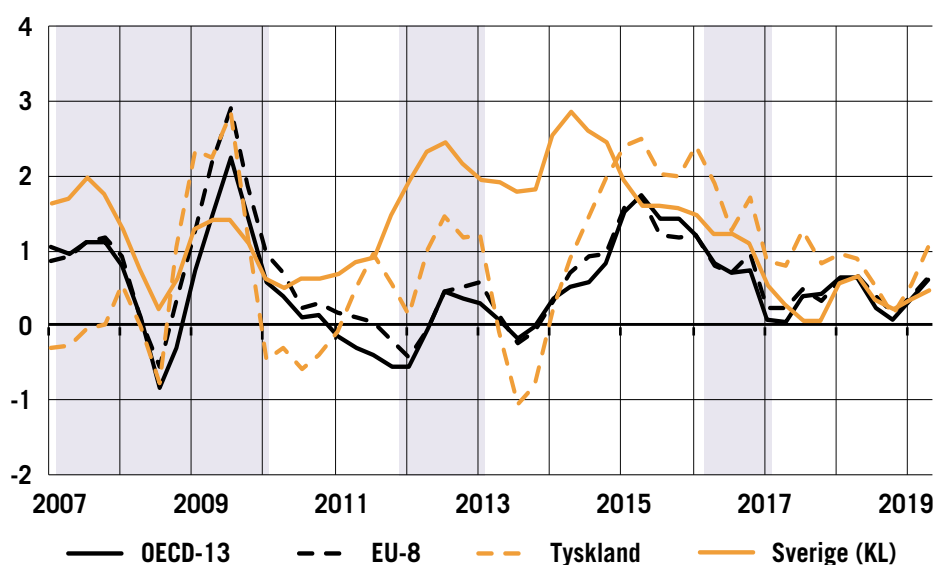
Anmärkning: Ljusa respektive mörka fält anger avtalsperioder för industrimärket. För en definition av jämförelsegrupper, se tabell 6.

Källor: Eurostat, Bureau of labor statistics, Statistics Canada, Japanese Ministry of Health, Labour & Welfare, Statistiska centralbyrån och Macrobond

Dämpad real lönetillväxt även internationellt

Det är intressant att även jämföra den reala löneutvecklingen i länderna eftersom hög nominell löneutveckling i ett land kan vara ett resultat av hög inflation. När den reala löneutvecklingen jämförs ser man att utvecklingen varit likartad mellan länderna de senaste åren. Under åren 2012–2015 hade dock Sverige klart högre real lönetillväxt än omvärlden (se **diagram 15**).

Diagram 15 Reala löneökningar i Sverige och omvärlden, näringslivet
Årlig procentuell förändring, två kvartals glidande medelvärde

Anmärkning: Ljusa respektive mörka fält anger avtalsperioder för industrimärket. För en definition av jämförelsegrupper, se tabell 6

Källor: Eurostat, Bureau of labor statistics, Statistics Canada, Japanese Ministry of Health, Labour & Welfare, Statistiska centralbyrån och Macrobond

Sammantaget är det tydligt att parallellt med de senaste årens stigande löneökningstakt i omvärlden har också inflationen ökat. Eftersom prisökningstakten stigit mer än löneökningstakten har den reala löneutvecklingen bromsat in i omvärlden, på samma sätt som i Sverige.

Lång period med stigande svenska arbetskostnader i förhållande till omvärlden

I **tabell 6** sammanfattas utvecklingen av arbetskostnaderna i Sverige och jämförelseländerna som ingår i grupperna EU-8 och OECD-13. Inom parentes visas hur mycket av kostnadsökningen som beror på förändringar av andra kostnadsslag än lön, alltså avgifter enligt lag och avtal. Exempelvis hade Finland en kostnadsutveckling på nära 0 procent 2017–2019q2, som delvis beror på reformer för att sänka arbetskostnaderna.

Tabell 6 Arbetskostnad per timme i ekonomin som helhet

Genomsnittlig årlig procentuell förändring respektive procentenheter (ej kalenderkorrigerade värden)

	Kix-vikter 2018	1998–2006		2007–2012		2013–2016		2017–2018	
Sverige (KI), kalenderkorr.		4,1	(0,2)	2,8		2,6	(0,3)	2,7	(0,3)
Sverige (KI)		4,0	(0,2)	2,8		2,4	(0,3)	3,1	(0,3)
Sverige (OECD)		3,8		3,1		2,2		3,1	(0,3)
EU-8	47,24	2,6		2,5		1,6		2,0	
OECD-13	70,18	2,9		2,4		1,7		2,3	
EU-17¹	62,87	3,0		2,6		1,6		2,6	(-0,2)
Länder i EU-8 och OECD-13									
Tyskland	16,47	1,6		2,4	(-0,2)	2,4	(-0,2)	2,5	
Nederländerna	6,40	3,7	(0,7)	2,6	(0,3)	0,9		1,5	
Belgien	5,34	2,6		2,8	(0,3)	1,1	(-0,3)	1,5	(-0,4)
Frankrike	5,11	3,3	(-0,2)	2,0		1,5		2,6	
Italien	3,93	2,5	(-0,7)	2,0		0,5	(-0,3)	1,2	(0,3)
Finland	4,36	3,6	(-0,2)	3,3	(-0,2)	1,3		0,1	(-1,1)
Danmark	4,32	3,4	(0,2)	3,0		1,8		2,5	
Österrike	1,31	2,6		2,9		2,5		2,6	
Länder i OECD-13									
USA	8,01	4,3	(0,2)	2,6		2,0		3,2	
Storbritannien	5,77	5,0	(0,5)	2,4	(0,3)	1,6	(-0,3)	3,0	
Norge	5,06	5,8	(0,4)	4,7		2,8		3,0	
Kanada	1,86	3,4		2,9		1,7	(0,2)	2,6	
Japan	2,24	-0,6	(0,2)	-0,2	(0,2)	1,1	(0,2)	0,8	

Anm: Inom parentes visas hur mycket förändringar i kollektiva avgifter bidragit till arbetskostnadernas utveckling. Värden mellan -0,1 och +0,1 visas inte. Värdena i tabellen är inte kalenderjusterade varför siffrorna för Sveriges del skiljer sig något från andra tabeller i rapporten.

¹ I EU-17 ingår förutom länderna i EU-8 också Storbritannien, Polen, Spanien, Tjeckien, Irland, Slovakien, Ungern, Portugal och Grekland.

Källor: OECD, Statistiska centralbyrån, Konjunkturinstitutet och Macrobond

I OECD:s definition av arbetskostnader ingår inte löneskatter. För många länder innebär detta inte så stor skillnad, men för Sverige påverkar detta en hel del. Därför redovisas också Konjunkturinstitutets definition av arbetskostnader där löneskatterna ingår.

Sverige har haft högre kostnadsökningar jämfört med både EU-8 och OECD-13 under samtliga perioder. Skillnaderna har dock minskat något över tiden. Tabellen visar att några Euro-länder fortfarande 2017–2018 hade kostnadsökningar som låg mellan 1 och 2 procent. Detta kan spegla att konjunkturåterhämtningen efter finanskrisen och skuldkrisen i Europa inleddes senare och var långsammare i flera av Euro-länderna än i Sverige. I Danmark, Frankrike, Tyskland och Österrike var dock ökningstakten högre, cirka 2,5 procent. I övriga länder som ingår i OECD-13, med undantag för Japan, ökade arbetskostnader och löner i stället med cirka 3 procent. Japan uppvisar lägst löne- och arbetskostnadsökningar med mindre än 1 procent per år. Utvecklingen är ändå högre än under tidigare perioder då arbetskostnaderna minskade i nominella termer. I Japan har det varit betydligt vanligare med lönesänkningar som ett sätt för företag med lönsamhetsproblem att slippa göra sig av med arbetskraft än i de andra länderna i OECD-13. Det har sannolikt bidragit till en svag produktivitetstillväxt i Japan.

3.3 Enhetsarbetskostnader i Sverige och omvärlden

I detta avsnitt redovisas hur de svenska enhetsarbetskostnaderna har utvecklats i förhållande till enhetsarbetskostnader i omvärlden. Sveriges relativa kostnadsläge (RULC) ökar, allt annat lika, om arbetskostnaderna (löner, avgifter och skatter) ökar snabbare i Sverige än i omvärlden, eller om produktiviteten i Sverige ökar långsammare än i omvärlden. Sverige har rörlig växelkurs och en starkare svensk krona innebär att Sveriges relativa kostnadsläge stiger eftersom utländska kostnader då blir lägre omräknat i kronor då (se definitionen i kapitel 5).

Förändringar i arbetskostnader, produktivitet och växelkurs sker hela tiden och det är därför många parametrar som påverkar hur det relativa kostnadsläget utvecklas mellan olika länder. Att anpassa de relativa kostnaderna via lönebildningen kan dock vara betydelsefullt på kort sikt för att konkurrensutsatt verksamhet ska fortsätta vara lönsam. Samtidigt kan växelkursen fungera som en buffert mot relativa kostnadsförändringar som uppstår på grund av skillnader i ländernas löneökningar, framför allt om det uppstår skillnader i ländernas inflation och ränteläge. Länder med fast växelkurs saknar denna buffert och då kan relativa kostnadsökningar ta längre tid att återställa (eftersom det då måste ske via arbetskostnader och produktivitet, så kallad ”intern devalvering”). Detta kan innebära längre perioder av svag ekonomisk utveckling och snabbare strukturomvandling.

En rörlig växelkurs skapar dock en större osäkerhet om det framtida relativa kostnadsläget jämfört med om växelkursen är fast. Fluktuationer i växelkursen kan uppstå av många orsaker, i synnerhet i en lite öppen ekonomi som Sverige. Till exempel kan den påverkas av om osäkerheten om den allmänna ekonomiska utvecklingen i världen ökar.

Relativa enhetsarbetskostnader är ett sätt att mäta den så kallade reala växelkursen mellan länder, som är ett mått på hur mycket varor och tjänster ett land behöver lämna ifrån sig för att köpa en given mängd varor och tjänster från utlandet. Ju starkare real växelkurs desto färre varor och tjänster behövs för att betala för en given mängd import och desto högre värde har landets exportprodukter i termer av omvärldens produktion.

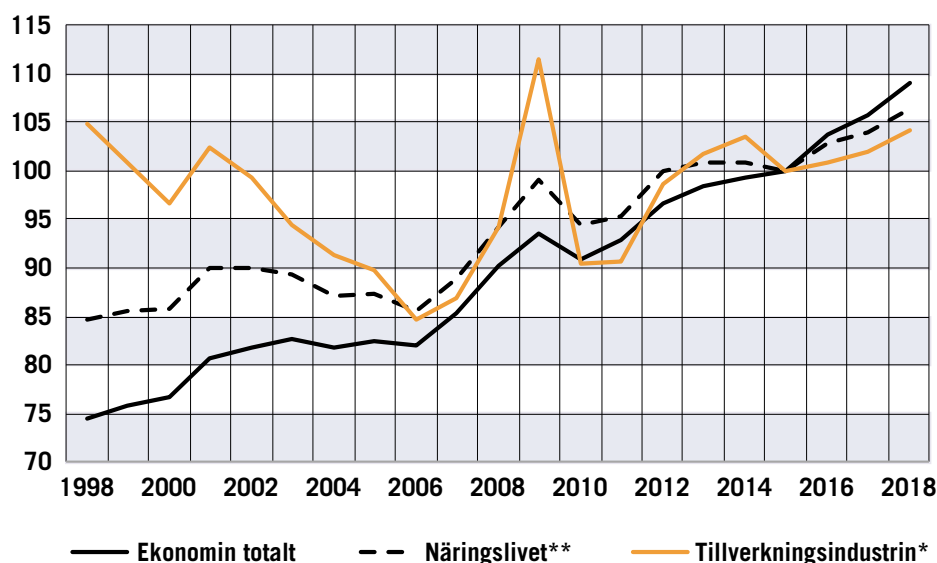
Enligt ekonomisk teori finns ett samband mellan den reala växelkursen och ett lands handelsbalans (skillnaden mellan export och import). En positiv handelsbalans innebär att ett land sparar mot omvärlden. Förändringar av preferenserna för sparande i landet påverkar handelsbalansen. Om sparandet minskar och konsumtionen ökar kommer handelsbalansen att minska genom antingen lägre export eller högre import (eller båda). Detta sker genom en förstärkning av den reala växelkursen. En sådan förändring skulle kunna innebära att exportindustrin minskar som andel av den totala produktionen i en strukturomvandling där arbetskraft överförs till andra mer inhemskt inriktade delar av ekonomin, som olika tjänstebanscher och offentlig sektor. Förändringar i sparandet i ett land kan kopplas samman med den demografiska sammansättningen, där en ökad andel äldre kan innebära att preferenserna för sparande minskar, i enlighet med den så kallade livscykelhypotesen. Stigande relativa enhetsarbetskostnader behöver därför inte alltid vara ett tecken på en illa fungerande lönebildning, utan kan vara en del i en anpassningsprocess av utrikeshandeln och sparandet i ekonomin.

Ökade enhetsarbetskostnader i tillverkningsindustrin

I avsnitt 4.2 beskrevs hur enhetsarbetskostnaderna i *näringslivet* har utvecklats i förhållande till förädlingsvärdespriserna. Motsvarande data för näringslivet i andra länder är svåra att hitta. Däremot är det möjligt att jämföra antingen tillverkningsindustrin eller ekonomierna som helhet i olika länder. Den del av ekonomin som egentligen är intressant att jämföra är den som är utsatt för internationell konkurrens. Historiskt har det varit vanligt att avgränsa sådana jämförelser till tillverkningsindustrin. Men många andra branscher är i dag konkurrensutsatta, genom ökad tjänsteexport, ökad rörlighet hos arbetskraften eller genom prisjämförelser på internet (handeln). Därför är det också relevant att jämföra enhetsarbetskostnader i ekonomin som helhet. Sådana jämförelser kommer dock att inkludera offentlig sektor vars produktion i sig inte är utsatt för internationellt konkurrens (även om den kan vara konkurrensutsatt via privata utförare).

I **diagram 16** visas enhetsarbetskostnader i det svenska näringslivet, tillverkningsindustrin och ekonomin som helhet. Under åren 1998–2018 ökade enhetsarbetskostnaderna i näringslivet med i genomsnitt 1,2 procent per år. Under samma period ökade enhetsarbetskostnaderna i den svenska ekonomin som helhet med i genomsnitt 1,9 procent per år. Att enhetsarbetskostnaderna har stigit trendmässigt beror i grunden på Riksbankens inflationsmål och den allmänna prisutvecklingen som bland annat påverkar arbetsmarknadens parter (främst via den fackliga sidan löneanspråk) när man sluter löneavtal.

Diagram 16 Enhetsarbetskostnader i Sverige
Index 2015=100

* Inklusive beräknade arbetskostnader för företagare.

** Inklusive beräknade arbetskostnader för företagare, exklusive förädlingsvärdet för små- och fritidshus.

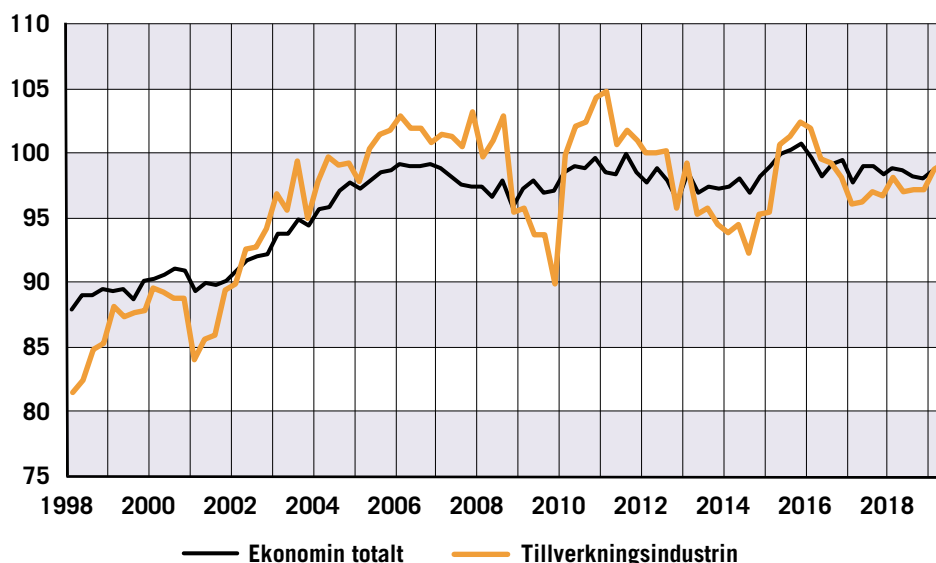
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet

För tillverkningsindustrin har utvecklingen av enhetsarbetskostnaderna sett annorlunda ut. I genomsnitt över hela perioden 1998–2018 var ökningen 0,1 procent per år. Perioden kan dock delas upp i två delar. Under åren 1998–2006 sjönk enhetsarbetskostnaderna med i genomsnitt 2,5 procent per år. Den negativa kostnadsutvecklingen berodde på en stark produktivitetstillväxt, inte minst i produktionen av telekomprodukter under dessa år. År 2007 skedde ett trendbrott som drevs av svagare produktivitetstillväxt och enhetsarbetskostnaderna har sedan dess ökat. Uppgången har rent av varit något högre än i näringslivet som helhet. I det här avsnittet beskrivs vad kostnadsutvecklingen i tillverkningsindustrin och ekonomin som helhet har inneburit för den kostnadsmässiga konkurrenskraften.

Svensk produktivitet har utvecklats mer i takt med omvärlden

Hög produktivitetstillväxt är en faktor som möjliggör att arbetskostnaderna ökar snabbare än i andra länder utan att det relativa kostnadsläget påverkas. I **diagram 17** jämförs produktivetsnivån i Sverige med den sammanvägda genomsnittliga nivån i gruppen EU-8. Diagrammet visar kvoten mellan nivån i Sverige och EU-8 för tillverkningsindustrin och ekonomin som helhet. Under åren 1998–2006 ökade produktiviteten i Sverige klart snabbare än i denna grupp av länder. Inom tillverkningsindustrin var produktivitetstillväxten i Sverige mycket stark i jämförelse med snittet för de andra länderna. Som vi såg ovan dämpades produktivitetstillväxten en hel del i Sverige i samband med finanskrisen. Sett över hela perioden 2007–2019 har produktiviteten i Sverige dock ökat i takt med EU-8. Det gäller både för tillverkningsindustrin och för ekonomin som helhet.

Diagram 17 Produktivitetsnivå i Sverige jämfört med EU-8
Index 2015 = 100

Anmärkning: Ljusa respektive mörka fält anger avtalsperioder för industrimärket. För en definition av jämförelsegrupper, se tabell 6. Vägt med KIX-vikter.

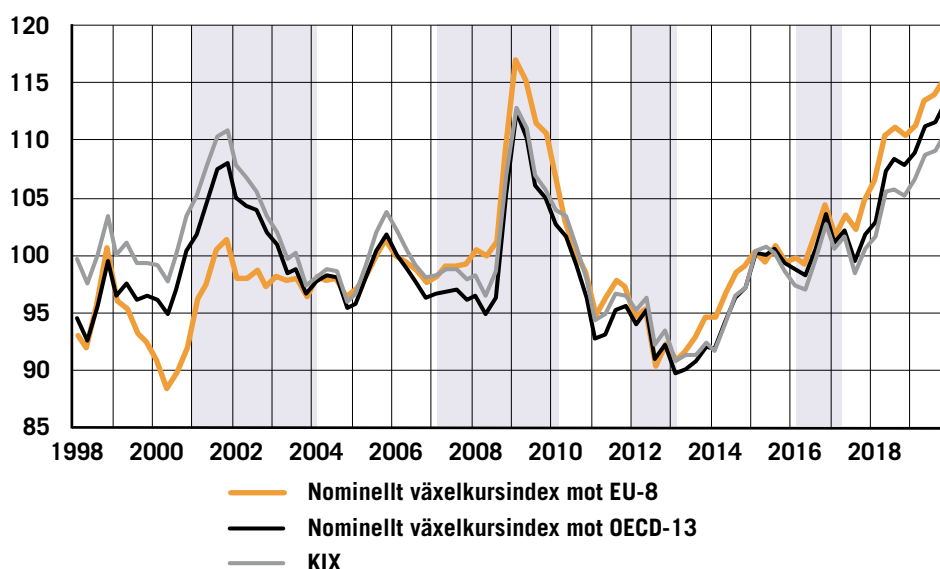
Källor: OECD, Macrobond och egna beräkningar

Svagare krona har gynnat den relativa kostnadsutvecklingen i Sverige

De relativa enhetskostnaderna påverkas av den nominella växelkursen. I diagram 18 visas kronans effektiva nominella växelkurs mot tre olika grupper. KIX är Riksbankens valutakursindex som är en sammanvägning av kronans växelkurs mot 32 länder som är Sveriges största handelspartners. I diagrammet visas även två index för grupperna EU-8 och OECD-13 som även de är sammanvägda med KIX-vikter för de ingående länderna. Länderna i EU-8 och OECD-13 utgör cirka 50 respektive 70 procent av den totala vikten i KIX. De tre måtten på den effektiva växelkursen har också haft en liknande utveckling.

Sett över hela perioden 1998–2007 var kronan tämligen stabil mot andra valutor. I förhållande till EU-8 skedde dock en viss trendmässig försvagning. I slutet av 2008 försvagades kronan kraftigt i samband med finanskrisen. Under flera år därefter förstärktes växelkursen, först som en rekyl efter försvagningen och sedan delvis för att Riksbanken förde en stramare penningpolitik än många andra länder, med stigande bostadspriser och ökat skuldsättning hos hushållen som argument. Under 2013 börjande växelkursen åter försvagas och sedan dess har den fortsatt att försvagas. Styrrentan i Sverige har hållits låg jämfört med vissa andra länder, i synnerhet USA, vilket är en faktor som påverkat. Men hela försvagningen är svår att förklara med ränteskillnader. En faktor som kan ha påverkat kronan de senaste åren är ökad osäkerhet i omvärlden till följd av bland annat Brexit och handelskonflikten mellan USA och Kina. Under 2019 har kronan fortsatt att försvagas och nivån på index för både EU-8 och OECD-13 är jämförbar med krisåret 2009.

Diagram 18 Kronans växelkurs
Index 2015 = 100

Anmärkning: Högre indexvärde innebär en svagare växelkurs. Ljusa respektive mörka fält anger avtalsperioder för industrimärket. För en definition av jämförelsegrupper, se tabell 6
Källor: Riksbanken, Macrobond och egna beräkningar

Svagare krona bakom nedgång i Sveriges relativa kostnadsläge

I tabell 7 och diagram 19 visas enhetsarbetskostnaderna i ekonomin som helhet i Sverige och i EU-8.⁴ Tabellen visar att arbetskostnaderna i Sverige ökat snabbare än i EU-8 under varje period sedan 1998. Men när enhetsarbetskostnader jämförs i gemensam valuta visar det sig att Sveriges relativa kostnadsläge har sjunkit under varje period förutom under 2007–2012, när det steg, vilket framför allt berodde på att växelkursen förstärktes. De senaste åren har enhetsarbetskostnaderna i Sverige ökat snabbare än i omvärlden, räknat i nationella valutor. Men när effekten av kronförsvagningen tas med i bilden har omvärldens kostnader ökat betydligt snabbare än i Sverige. Den svenska kostnadsmässiga konkurrenskraften har alltså sammantaget förstärkts ganska mycket de senaste åren, men det beror uteslutande på att växelkursen försvagats.

4 I sammanfattningen finns två diagram som visar Sveriges relativa enhetsarbetskostnader (RULC). För att underlätta jämförelserna med vinstandelen är dessa definierade som enhetsarbetskostnader i EU-8 i SEK relativt Sverige. Ett ökat värde betyder där att det svenska kostnadsläget minskar. I tabell 7 och 8 innebär ett negativt värde att det svenska kostnadsläget sjunker mot EU-8.

Tabell 7 Enhetsarbetskostnader i Sverige och EU-8, ekonomin som helhet
Genomsnittlig årlig procentuell förändring

	1998–2006	2007–2012	2013–2016	2017–2019*
Arbetskostnad per timme¹				
EU-8 (nationella valutor)	2,6	2,6	1,7	1,9
Sverige (SEK)	4,0	2,8	2,6	2,4
Enhetsarbetskostnad^{1,2}				
EU-8 (nationella valutor)	1,2	2,3	1,1	1,6
Växelkurseffekt	0,9	-0,6	2,2	4,1
EU-8 (SEK)	2,1	1,7	3,3	5,7
Sverige (SEK)	1,2	2,8	1,9	2,3
Enhetsarbetskostnader i Sverige relativt EU-8 (SEK)	-0,7	1,8	-1,2	-3,2

¹ Inklusive löneskatter

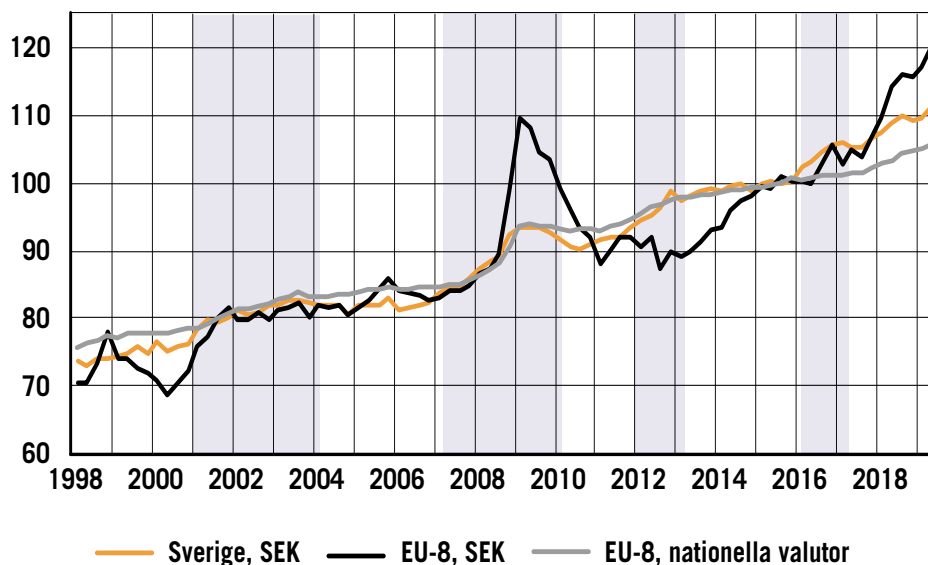
² Inklusive beräknad arbetskostnad för egenföretagare, förädlingsvärden exklusive små- och fritidshus

* 2019 avser utfallen det första och andra kvartalet

Källor: OECD, Statistiska centralbyrån, Konjunkturinstitutet, Macrobond och egna beräkningar

Diagram 19 Enhetsarbetskostnader i ekonomin totalt (kvartalsdata)

Index 2015 = 100

Anmärkning: Inklusive löneskatter och beräknad arbetskostnad för egenföretagare. Ljusa respektive mörka fält anger avtalsperioder för industrimärket. För en definition av jämförelsegrupper, se tabell 6

Källor: OECD, Macrobond och egna beräkningar

När enhetsarbetskostnaderna inom tillverkningsindustrin jämförs med EU-8 blir bilden ungefär den samma som för ekonomin som helhet (se **tabell 8** och **diagram 20**). Under åren 1998-2006 sjönk enhetsarbetskostnaderna både i Sverige och i omvärlden räknat i nationell valuta. Detta var perioden när den svenska industrins produktivitet ökade betydligt snabbare jämfört med många andra länder. De svenska enhetsarbetskostnaderna minskade därför mer än i omvärlden trots att arbetskostnaderna ökade snabbare. Sammantaget sjönk det svenska relativa kostnadsläget. Under perioden 2007–2012 steg det relativa kostnadsläget. Det var en period då produktiviteten i den svenska tillverkningsindustrin inte ökade alls i genomsnitt. Under 2013–2016 och 2017–2019 har kronförsvagningen gjort att kostnadsläget

åter sjunkit trots att enhetsarbetskostnaderna i Sverige stigit snabbare än i omvärlden, räknat i nationella valutor.

Tabell 8 Enhetsarbetskostnader i Sverige och EU-8, tillverkningsindustrin
Genomsnittlig årlig procentuell förändring

	1998–2006	2007–2012	2013–2016	2017–2019*
Arbetskostnad per timme¹				
EU-8 (nationella valutor)	3,0	2,8	2,1	1,7
Sverige (SEK)	3,6	3,3	2,9	2,2
Enhetsarbetskostnad^{1,2}				
EU-8 (nationella valutor)	-0,7	1,7	-0,1	0,6
Växelkurseffekt	0,9	-0,3	2,1	4,1
EU-8 (SEK)	0,3	1,5	2,0	4,7
Sverige (SEK)	-2,6	3,3	0,6	1,7
Enhetsarbetskostnader i Sverige relativt EU-8 (SEK)	-2,7	2,2	-1,3	-2,8

1 Inklusive löneskatter

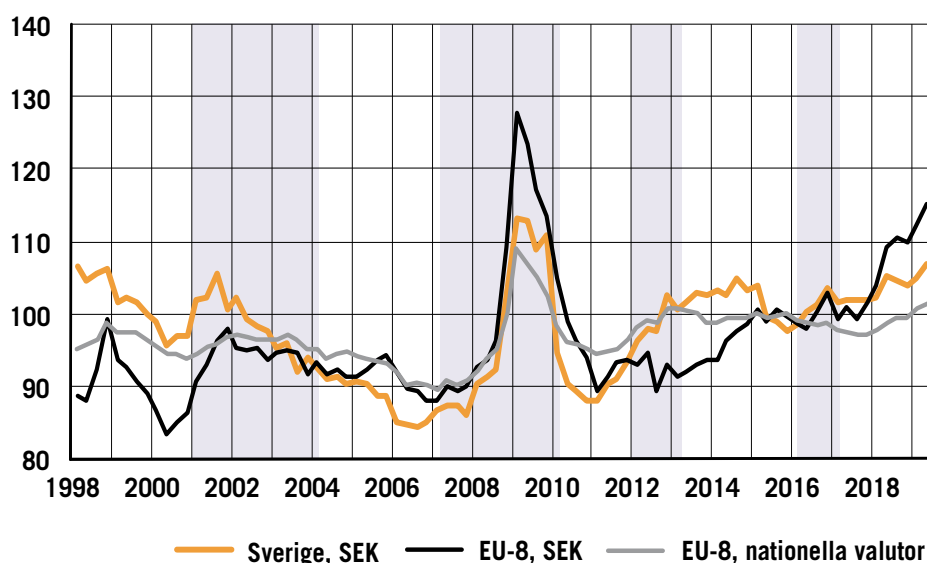
2 Inklusive beräknad arbetskostnad för egenföretagare, förädlingsvärden exklusive små- och fritidshus

* 2019 avser utfallen det första och andra kvartalet

Källor: OECD, Statistiska centralbyrån, Konjunkturinstitutet, Macrobond och egna beräkningar

Diagram 20 Enhetsarbetskostnader i tillverkningsindustrin (kvartalsdata)

Index 2015 = 100

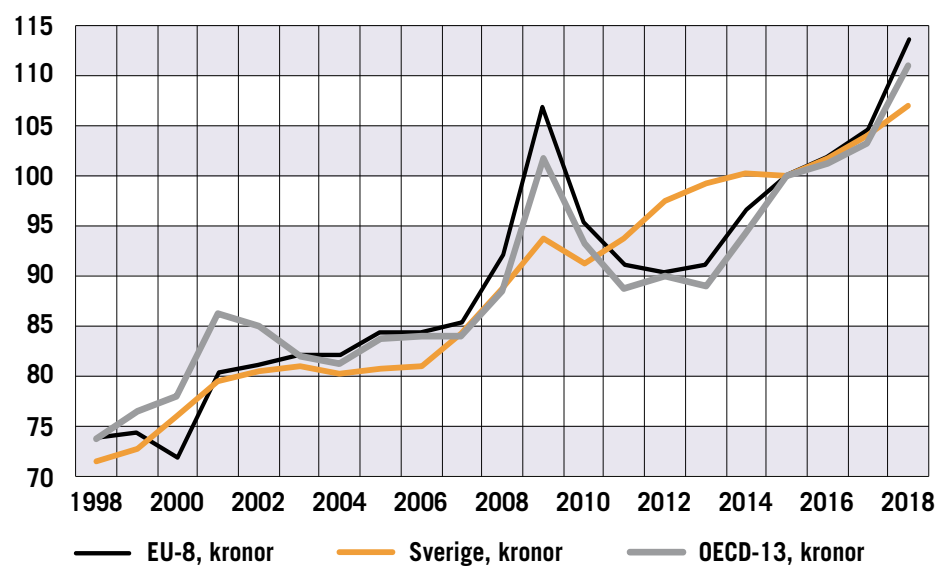
Anmärkning: Ljusa respektive mörka fält anger avtalsperioder för industrimärket. För en definition av jämförelsegrupper, se tabell 6

Källor: OECD, Macrobond och egna beräkningar

I diagram 19 och 20 jämförs endast svenska enhetsarbetskostnader med EU-8. Att OECD-13 inte är med beror på en begränsad tillgång på kvartalsdata för några av de ingående länderna. I **diagram 21** visas årsdata för Sverige och båda ländergrupperna för ekonomin som helhet. Enhetsarbetskostnaderna i omvärlden är omräknade till kronor. Bilden av den relativa kostnadsutvecklingen är i princip densamma oavsett om Sverige jämförs med EU-8 eller OECD-13.

Diagram 21 Enhetsarbetskostnader i ekonomin totalt (årsdata)

Index 2015 = 100

Källor: OECD, Macrobond och egna beräkningar

4. Fördjupade analyser

I det här kapitlet presenteras några fördjupade analyser som anknyter till rapportens tidigare kapitel.

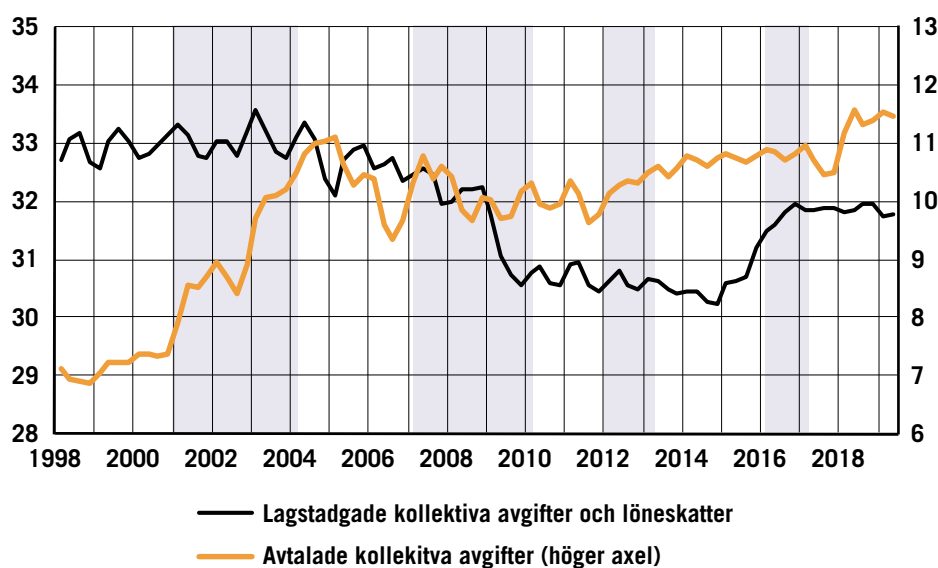
Analyserna visar bland annat att produktivitetstillväxten dämpats framför allt inom industrin efter finanskrisen 2008 och att lönebildningen för hela ekonomin anpassats till att utrymmet för löneökningar blivit mindre.

4.1 Ökade kollektiva avgifter enligt både lag och avtal

Som beskrivits tidigare i rapporten påverkas arbetskostnaderna av förändringar av de skatter och avgifter som arbetsgivaren är skyldig att betala enligt lag och avtal. En vanlig utgångspunkt när det gäller skatter på arbete är att hela kostnaden för en skattehöjning på lite sikt bärs av löntagarna. Tanken är att högre skatter och därmed tillfälligt ökade arbetskostnader direkt påverkar företagets lönsamhet eftersom priserna inte höjs i motsvarande grad. För att lönsamheten ska återställas i enlighet med kapitalavkastningskravet (som antas vara internationellt bestämt eftersom kapital är rörligt mellan länder), måste lönekostnaderna öka långsammare en period (löneandelen minska, så att arbetskostnadsandelen återställs). Detta kan ske i förhandlingar mellan centrala eller lokala parter eller via minskad efterfrågan på arbetskraft som under en period dämpar löneutvecklingen. De ökade pensionsavsättningar som parterna själva beslutat om under de senaste åren ingår till exempel som en kostnadspost inom ramen för industrimärket, och är på det sättet redan avräknade från löneutvecklingen.

De avgifter och skatter som arbetsgivare betalat enligt lag låg på i genomsnitt 32–33 procent av lönesumman under 1998–2006 enligt nationalräkenskaperna (se **diagram 22**).

Diagram 22 Kollektiva avgifter i näringslivet, två kvartal glidande medelvärde
Procent av lönesumman

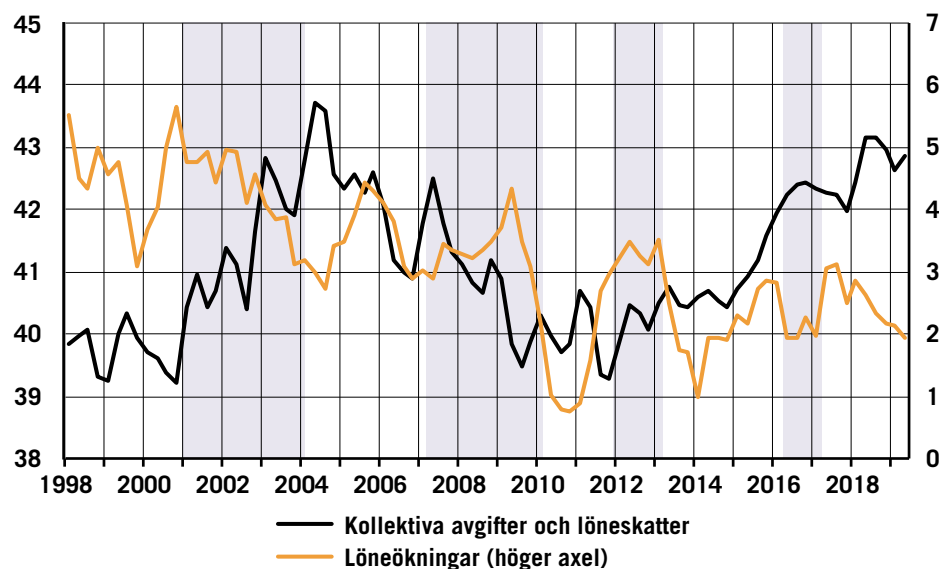
Anmärkning: Ljusa respektive mörka fält anger avtalsperioder för industrimärket.
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet

År 2007 infördes en nedsättning på 10 procentenheter av arbetsgivaravgifterna för ungdomar 19–25 år. År 2009 sänktes den generella arbetsgivaravgiften med 1 procentenhet samtidigt som nedsättningen för unga ökade med 5 procentenheter och dessutom breddades till att omfatta alla unga upp till och med 26 år. Även för äldre arbetskraft gäller vissa nedsättningar. Uppgifterna i nationalräkenskaperna är ett mått på den faktiska, effektiva, skattesatsen. År 2016 slopades nedsättningen för unga. Enligt nationalräkenskaperna låg det effektiva uttaget 2016 på cirka 32 procent. Under 2019 infördes en ny rabatt för unga, men enbart i åldrarna 15-17 år. År 2020 slopas arbetsgivaravgiften helt för denna grupp.

Under de senaste åren har de avgifter som arbetsgivaren ska betala enligt kollektivavtalen ökat något (se diagram 22). Bland annat har avsättningarna till tjänstepension höjts på flera områden. Även de effektiva avgifterna till ITP har ökat en del då en högre andel personer har lön som överstiger 7,5 inkomstbasbelopp och därmed omfattas av högre premier på de överskjutande lönedelarna.

Sammantaget har de totala kollektiva avgifterna inklusive löneskatter ökat med cirka 3 procentenheter mellan 2013 och 2019, enligt uppgifterna i nationalräkenskaperna. Utvecklingen har lett till att de timarbetskostnader företagen betalar har ökat 0,3 procentenheter snabbare per år än timlönerna under denna period. Utvecklingen kan mycket väl ha bidragit till att dämpa löneökningarna under dessa år (se **diagram 23**).

Diagram 23 Kollektiva avgifter och löneskatter samt löneökningar i näringslivet
Årlig procentuell förändring och procent av lönesumman, två kvartal glidande medelvärde

Anmärkning: Ljusa respektive mörka fält anger avtalsperioder för industrimärket.
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet

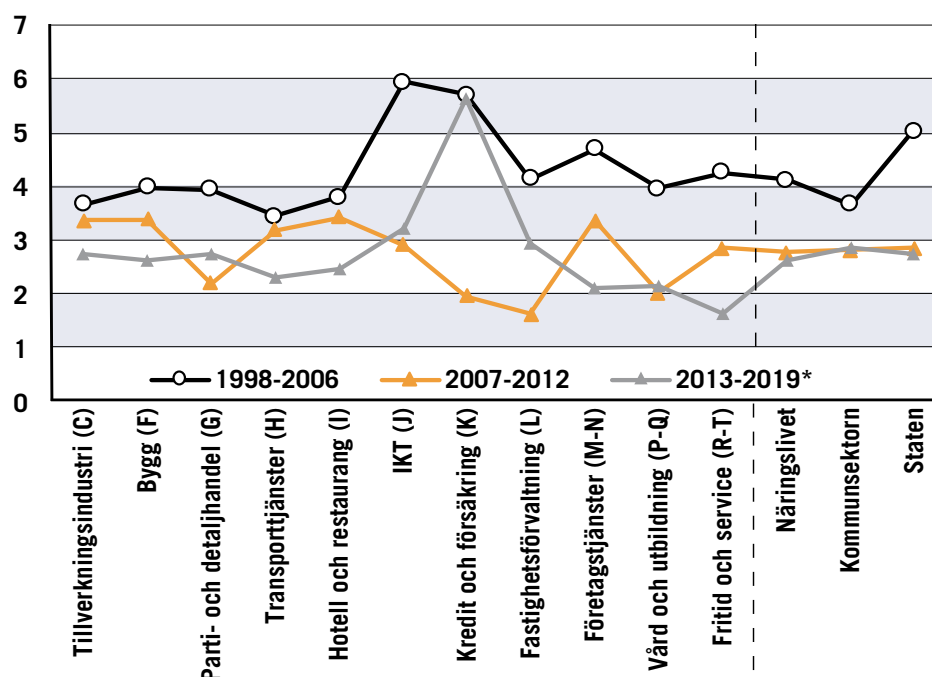
4.2 Utvecklingen av arbetskostnaderna i olika branscher

I rapporten redovisas i de flesta fall löneutvecklingen för näringslivet, ekonomin som helhet samt tillverkningsindustrin. Här beskrivs närmare hur löne- och arbetskostnadsutvecklingen har sett ut på branschnivå. Det är dock inte helt oproblematiskt att år för år tolka utvecklingen av löner och arbetskostnader på branschnivå i kon-

junkturlönestatistiken, labour cost index (LCI) och nationalräkenskaperna. I konjunkturlönestatistiken påverkas branscherna mer än näringslivet som helhet av urvalsrotationer vilket gör att löneökningarna i en viss bransch kan avvika relativt mycket mellan två år. Detta påverkar även LCI. I nationalräkenskaperna är statistiken svårtolkad främst på grund av att utbetalningstillfället påverkar vilket kvartal lönen redovisas. Dessutom finns en viss osäkerhet om branschfördelningen av arbetade timmar, vilket kan påverka det beräknade timlönemåttet. Över lite längre perioder är siffrorna på branschnivå i de olika källorna mer tolkningsbara eftersom störningarna som beskrevs ovan tenderar att ta ut varandra över tiden.

I **diagram 24** visas utvecklingen av den genomsnittliga timarbetskostnaden på branschnivå för tre perioder sedan 1998. Under åren 1998–2006 var de nominella kostnadsökningarna högre i samtliga branscher jämfört med båda de efterföljande perioderna. Under perioden 2007–2012 som påverkades mycket av finanskrisen 2008 dämpades kostnadsökningarna, i synnerhet i handeln (G), kredit och försäkring (K), fastighetsförvaltning (L) samt vård och utbildning (P-Q). Kostnadsökningarna inom tillverkningsindustri (C), bygg (F), hotell och restaurang (I), transport (H) och företags tjänster (M-N) låg högst jämförelsevis.

Diagram 24 Branschvis utveckling av arbetskostnader
Genomsnittlig årlig procentuell förändring

* 2019 avser utfallen det första och andra kvartalet
Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet

Perioden 2013–2019 innebar en fortsatt nedväxling av arbetskostnadernas öknings-takt inom tillverkningsindustrin, byggbranschen, transport, hotell och restaurang, företagstjänster samt fritid- och service (R-T). Några branscher uppvisar i stället en tilltagande ökningstakt jämfört med perioden innan, nämligen branscherna kredit och försäkring, fastigheter samt till viss del branscherna handeln och information och kommunikation (J). Under 2013–2019 utmärker sig kostnadsökningarna inom företagstjänster, vård och utbildning samt fritid och service genom att de var låga – i genomsnitt på eller under två procent – och lägre än i andra branscher.

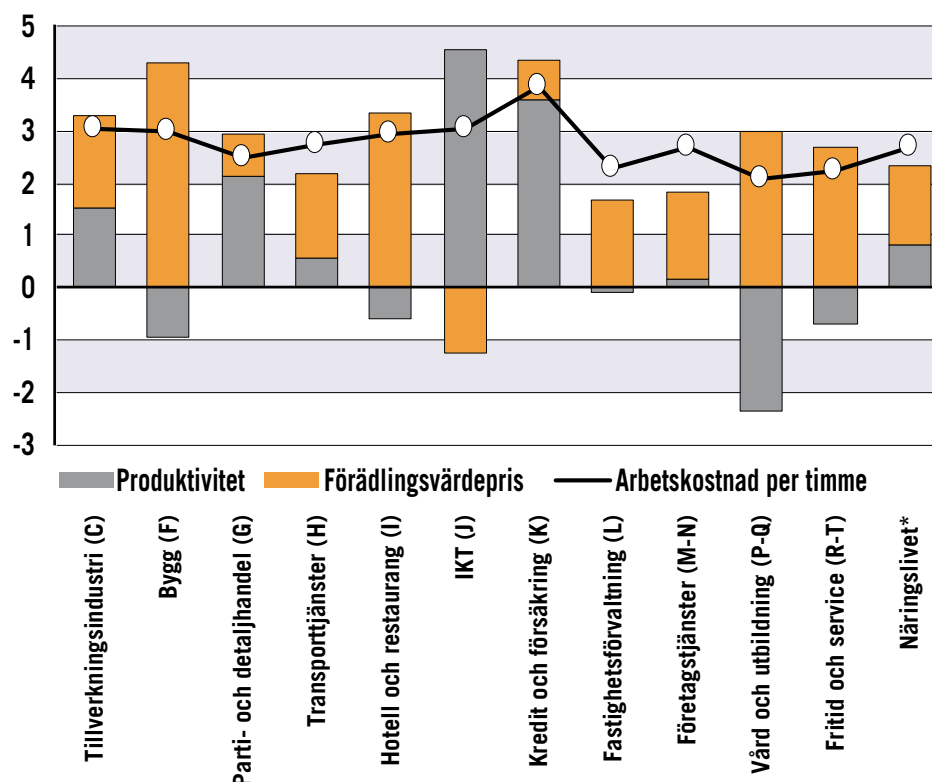
Även kostnadsutvecklingen i offentlig sektor har dämpats påtagligt sedan perioden 1998–2006, i synnerhet vad gäller staten. Under denna period ökade arbetskostnaderna snabbare i staten än i näringslivet. Samtidigt var kostnadsutvecklingen i kommunsektorn lägre än i näringslivet. Sedan 2007 har kostnadsutvecklingen varit ungefär lika hög i näringslivet, kommunsektorn och staten.

Skillnaderna i kostnadsutveckling mellan branscherna under hela den period sedan 1998 som industrins avtal har varit normerande tyder på att olika, branschspecifika, marknadskrafter har påverkat löne- och kostnadsökningarna. Det är inte så konstigt eftersom de centrala avtalen i många fall ger utrymme för lokala förhandlingar och i de flesta fall inte reglerar till vilka löner individer anställs. Diagram 24 tyder sammanfattningsvis på att det skett förändringar av det relativa löneläget över tiden mellan olika branscher.

Arbetskostnadsökningen i respektive bransch är betydligt mer likartad än produktivitetstillväxten. I **diagram 25** visas utvecklingen av arbetskostnader, produktivitet och förädlingsvärdepriser i genomsnitt under perioden 2013–2019. Branscherna information- och kommunikation samt kredit och försäkring hade högst kostnadsökningarna och där var också produktivitetstillväxten högst. I flera andra tjänstebanscher har produktivitetstillväxten varit obefintlig eller negativ enligt nationalräkenskaperna och där ökade arbetskostnaderna lite långsammare i genomsnitt. Men skillnaderna i arbetskostnadernas utveckling motsvarar inte alls skillnaderna i produktivitetstillväxt.

Diagram 25 Branschvis utveckling av arbetskostnader, förädlingsvärdepriser och produktivitet 2013–2019¹

Genomsnittlig årlig procentuell förändring

* Exklusive förädlingsvärdet för små- och fritidshus.

¹ 2019 avser utfallen det första och andra kvartalet

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet

I diagrammet visas också utvecklingen av förädlingsvärdepriserna i respektive bransch. Det tydligt att branscherna med lägre produktivitetsökningar har kompenserat detta med högre prisutveckling. Ett annat sätt att se det är att stigande timarbetskostnader som ett företag inte kan "finansiera" genom ökad produktivitet har genererat prishöjningar och att detta skett i olika grad i olika branscher. Detta är just vad man kan vänta sig utifrån de resonemang som löner, priser och produktivitet som fått namnet Baumol-effekten. Lönerna i branscher som har låg produktivitetstillväxt kan inte halka efter andra branscher för mycket eftersom ingen till slut skulle vilja arbeta i dessa branscher om relativlönen blir för låg. De produktivitetsökningar som sker i andra branscher kommer därför att spilla över i högre löner i alla branscher, givet att det finns en efterfrågan på de produkter som produceras där. Högre produktivitet och inkomster i vissa branscher möjliggör prishöjningar i branscherna med svag produktivitetstillväxt genom att efterfrågan ökar när inkomsterna ökar.¹

Av denna anledning är den samlade produktivitetstillväxten och prisutvecklingen i näringslivet som helhet en ganska god indikator på lite sikt för löneutvecklingen även på branschnivå (och för offentlig sektor). Förskjutningar i det relativa löneläget över längre tidsperioder kan dock uppstå om till exempel arbetskraftens sammansättning med avseende på utbildningsnivå förändras i en bransch.

4.3 Löne- och arbetskostnadsökningar i Sverige enligt olika källor

I **tabell 9** redovisas genomsnittliga siffror över löne- och arbetskostnadsökningar enligt flera källor för några perioder. Bilden av löne- och arbetskostnadsökningarna i olika delar av ekonomin är i stort sett den samma enligt de olika officiella källor som finns att tillgå. Vissa skillnader finns dock. För den senaste perioden 2017–2019 kv2 kan siffrorna komma att förändras eftersom statistiken revideras löpande i takt med att ny information finns att tillgå.

Sammantaget ger tabell 9 bilden av att lönerna endast ökat marginellt mer än industrins kostnadsmärke under 2017–2019. Sett över tiden har utvecklingen av löner och arbetskostnader i ekonomin som helhet dämpats något under perioden 2017–2019 jämfört med genomsnittet under perioden 2013–2016. Inom industrin ger olika källor lite olika bild av huruvida lönerna växlat upp eller ner 2017–2019. Arbetskostnadernas utveckling inom industrin ser däremot ut att ha dämpats.

1 Mer hemmamarknadsorienterade företag brukar ha lättast att justera priset när kostnaderna stiger. Företag som agerar på internationella marknader och producerar varor som helt eller delvis prissätts på världsmarknaden i princip har liten eller ingen makt över prissättningen. Dessa företag kan främst anpassa produktiviteten när kostnaderna stiger.

Tabell 9 Lön och arbetskostnad i Sverige enligt olika källor
Genomsnittlig årlig procentuell förändring, kalenderkorrigerade och säsongrensade siffror

	Ekonomi totalt				Näringsliv*				Tillverkningsindustri			
	1998– 2006	2007– 2012	2013– 2016	2017– 2019*	1998– 2006	2007– 2012	2013– 2016	2017– 2019*	1998– 2006	2007– 2012	2013– 2016	2017– 2019**
Utfall avtals- rörelser												
Industrins kostnadsmärke (i årstakt)	2,6	2,7	2,2	2,1	2,6	2,7	2,2	2,1	2,6	2,7	2,2	2,1
Centralt avtalade löneökningar	2,6	2,7	2,2	2,1	2,6	2,7	2,2	2,0	2,3	2,5	1,9	2,0
Utfall löntagare												
Konjunktur- löner	3,6	3,2	2,5	2,4	3,5	3,1	2,4	2,3	3,5	3,4	2,2	2,5
Lön (NR)	3,9	2,9	2,3	2,3	4,1	2,8	2,2	2,3	3,7	3,3	2,6	2,2
Reallön (Konjunktur- löner, KPI)	2,5	1,5	2,3	0,5	2,4	1,4	2,3	0,4	2,4	1,7	2,0	0,6
Reallön (Konjunktur- löner, KPIF)	2,0	1,5	1,6	0,4	1,9	1,4	1,5	0,3	1,9	1,7	1,3	0,5
Utfall arbets- givare												
Arbetskostnad per timme (LCI) ¹			2,7	2,5	3,6	3,1	2,8	2,2	3,4	4,1	2,6	2,4
Arbetskostnad per timme (NR)	4,1	2,8	2,6	2,5	4,2	2,7	2,6	2,5	3,7	3,3	2,9	2,3
Enhetsarbets- kostnad (NR) ²	1,1	2,8	1,8	2,5	0,3	2,7	0,7	2,2	-2,5	3,3	0,6	1,8
Produktivitet (NR)	2,9	2,6	1,5	0,2	3,9	0,1	1,9	0,6	6,5	1,2	2,4	0,6

* Näringsliv är beräknat exklusive förädlingsvärdet i branschen små- och fritidshus

** 2019 avser utfallen det första och andra kvartalet

¹ Exklusive bonus

² Inklusive beräknad arbetskostnad för egenföretagare

Källor: Medlingsinstitutet, Statistiska centralbyrån, Konjunkturinstitutet, Eurostat, Macrobond och egna beräkningar

4.4 Beräkning av näringslivets justerade vinstandel

Arbetskostnadsandelen i näringslivet beräknas enklast genom att dividera summan av alla arbetskostnader i nationalräkenskaperna med förädlingsvärdet, båda räknade i löpande pris. Vinstandelen är då den andel av förädlingsvärdet som inte utgörs av arbetskostnader. Det finns dock vissa problem med en sådan beräkning som går att åtgärda. I rapporten används därför så långt det är möjligt en ”justerad” vinstandel. Justeringarna sker i flera led och här redovisas hur beräkningarna görs.²

Förädlingsvärdet

I nationalräkenskaperna definieras näringslivet som alla producenter som producerar för en marknad eller för egen slutlig användning. Där ingår även statligt och kommunalt ägda verksamheter om de bedrivs på affärsmässiga grunder. Förädlingsvärdet i näringslivet är uppdelat på olika branscher efter svensk näringsgrensindelning (SNI). Förädlingsvärdet i delbranschen små- och fritidshus (del av SNI 68, fastighetsverksamhet) skapar en del problem när vinstandelen ska beräknas eftersom det är ett beräknat eller ”imputerat” produktionsvärde. Den som äger och bor i ett småhus räknas som producent av en boendetjänst som man också konsumerar.

2 Beräkningen bygger på Konjunkturinstitutets metod för att justera vinstandelen på årsbasis.

Värdet adderas till BNP-nivån för att underlätta för internationella jämförelser eftersom bostadsförhållanden och andelen hyrda respektive ägda bostäder kan variera mycket mellan olika länder. Förädlingsvärdet i branschen små- och fritids- hus i Sverige har sjunkit som andel över tiden, från cirka 6 procent vid mitten av 1990-talet till cirka 3 procent 2018. På grund av branschens höga andel av förädlingsvärdet, att värdet är imputerat och att det dessutom helt saknas arbetsinsats i branschen är det rimligt att exkluderas den från beräkningen av vinstandelen.

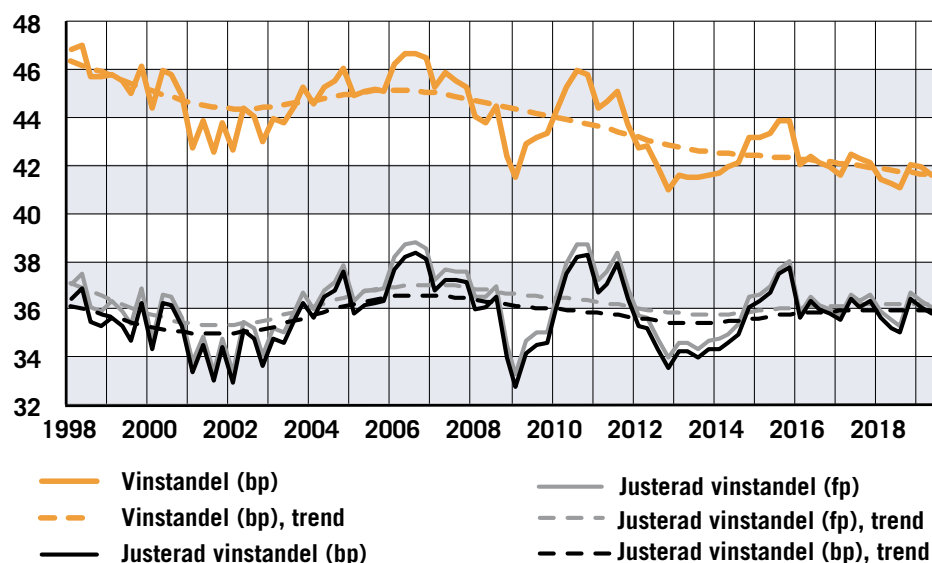
I beräkningen av vinstandelen bör förädlingsvärdet vara värderat antingen till baspris eller till faktorpris. När det värderas till baspris motsvarar det priset som producenten får vid betalningen. BNP är normalt värderat till marknadspris. Skillnaden mellan marknadspris och baspris är att produktskatter (till exempel moms, tullar, energiskatter) och produktsubventioner (exempelvis EU-bidrag), räknas bort i baspriset. När förädlingsvärdet värderas till faktorpris exkluderas även nettot av produktionsskatter (löneskatt, skatter som företag ska betala i egenskap av producent, t.ex. skatt på mark) och produktionssubventioner (t.ex. räntebidrag till bostadsbyggande eller bidrag för sysselsättningsskapande åtgärder) från baspriset.

Det är viktigt att notera att de löneskatter som arbetsgivaren betalar räknas som en produktionsskatt och därmed inte ingår i förädlingsvärdet till faktorpris i SCB:s sätt att räkna, eftersom man följer internationell praxis. Detta är dock ett problem för svensk räkning eftersom en stor del av arbetsgivaravgifterna bokförs som löneskatter i nationalräkenskaperna. Konjunkturinstitutet definierar förädlingsvärdet till faktorpris annorlunda än SCB och inkluderar löneskatterna. Skillnaden mellan näringslivets förädlingsvärde räknat till faktorpris (inklusive löneskatter) och baspris blir då inte så stor; det var cirka 0,5 procentenheter högre räknat i faktorpris jämfört med baspris 2018 (produktionssubventionerna var alltså större än produktionsskatterna). Sedan 1998 har denna siffra varierat mellan 1,0 procent och 0,3 procent och det tycks inte finnas någon trend i utvecklingen sedan 1998 (se **diagram 26**). Skillnaden för svensk del mellan att beräkna vinstandelen baserat på förädlingsvärdet värderat till baspris eller faktorpris är därför förhållandevis liten.

Arbetskostnaderna

Arbetskostnaderna utgörs av bruttolöner inklusive sjuklöner och arbetsgivarens kollektiva avgifter enligt lag och avtal. Dessutom bör löneskatterna i nationalräkenskaperna räknas in här, enligt resonemanget ovan. Löner är ersättning till anställda för arbete, men en del av förädlingsvärdet skapas av personer som är företagare och som inte får lön utbetald på detta sätt. Den lön som företagare tar ut ingår inte i nationalräkenskapernas lönesumma, utan ingår i vinstandelen. Arbetskostnadsandelen i näringslivet påverkas därför av om andelen företagare ökar eller minskar över tiden. Enligt nationalräkenskaperna sätt att räkna har gruppen företagare minskat från drygt 11 procent av alla arbetade timmar 1998 till cirka 6 procent 2018. För att korrigera för detta kan arbetskostnader för denna grupp beräknas till exempel genom att anta att arbetskostnaden per timme för företagare motsvarar genomsnittet för löntagargruppens som helhet.

Diagram 26 Vinstandelen i näringslivet enligt olika beräkningssätt
Procent av förädlingsvärdet

Anmärkning: Ljusa respektive mörka fält anger avtalsperioder för industrimärket. För en definition av jämförelsegrupper, se tabell 6.

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet

Sammantaget påverkas bilden av vinstandelen i näringslivet av justeringarna. I diagram 26 visas vinstandelar i näringslivet beräknade på olika sätt. Den översta (gula) kurvan visar vinstandelen utan någon av de justeringar som diskuteras här. Tolkningen av den blir då lätt att vinsternas andel av förädlingsvärdet i näringslivet har sjunkit och att lönsamheten sakta har urholkats. Men bilden ändras när förädlingsvärdet i branschen småhus och fritidshus exkluderas och när man inför en arbetskostnad för företagare (grå kurvan). Vinstandelen har då legat ganska stabilt kring 36 procent av förädlingsvärdet, bortsett från den konjunkturrella variationen. Huruvida förädlingsvärdet värderas till baspris eller faktorpris (men inklusive löneskatter) påverkar vinstandelen marginellt, men ändrar inte direkt bilden av vinstandelen över tiden.

Samma justeringar som beskrivs här är också rimliga att göra av näringslivets produktivitet (exkludera små- och fritidshus från förädlingsvärdet) och av enhetsarbetskostnaden (exkludera små- och fritidshus från förädlingsvärdet och imputera arbetskostnader för företagare). Även förädlingsvärdepriser bör beräknas utan branschen små- och fritidshus.

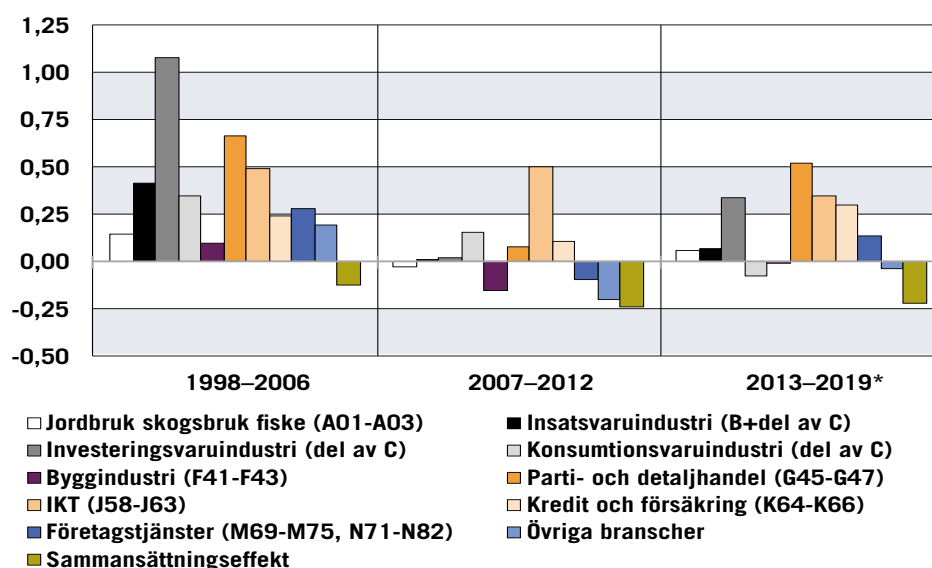
4.5 Strukturell nedgång av produktivitetstillväxten i industrin

Som framgår i fördjupningen "Utveckling av arbetskostnaderna i olika branscher" ovan har olika branscher i näringslivet haft olika hög produktivitetstillväxt sett över längre perioder. I den här fördjupningen redovisas vilket bidrag olika branscher har haft till näringslivets sammantagna produktivitetstillväxt. Bidraget, som är beräknat i procentenheter av näringslivets totala produktivitetstillväxt, påverkas både av produktivitetstillväxten i branschen och av hur stor branschen är respektive år i termer av antal arbetade timmar. Av beräkningen framgår också hur näringslivets genom-

snittliga produktivitet har påverkats av att sysselsättningen vuxit olika fort i branscher med hög respektive låg produktivitetsnivå.

Det är tydligt att industrin bidrog mycket till den höga produktivitetstillväxten under åren 1998–2006 (se **diagram 27**). Sammantaget bidrog industrins tre delbranscher som redovisas i diagram 27 med i genomsnitt 1,7 procentenheter per år. Framför allt var bidraget stort från investeringsvaruindustrin. Där ingår bland annat företag som tillverkar produkter inom informations- och kommunikationsområdet. Produktiviteten steg dock påtagligt även inom andra delar av industrin. Utanför industrin var bidraget från parti- och detaljhandeln stort under denna period. Utbyggnader av stormarknader och effektivare lagerhållning kan mycket väl vara viktiga orsaker. Även IKT-sektorns (information och kommunikation) produktivetsbidrag var högt.

Diagram 27 Bidrag till produktivitetstillväxten i näringslivet
Genomsnittligt bidrag per år i procentenheter

Anmärkning: Näringslivet är beräknat exklusive branschen små- och fritidshus.

*2019 avser utfallen det första och andra kvartalet

*Källor: Statistiska centralbyrån, Konjunkturinstitutet och egna beräkningar

Perioden 2007–2012 innebar en kraftig inbromsning av produktivitetstillväxten inom industrin, som drabbades hårt av konjunkturedgången i samband med finanskrisen. I byggbranschen minskade rent av produktiviteten. Det kan bero på ändrad sammansättning av byggproduktionen med ett minskat bostadsbyggande och ett ökat inslag av mer lågproduktivt ROT-arbete till följd av ROT-avdraget. IKT-branschen fortsatte dock att bidra till produktivitetstillväxten i näringslivet under denna period.

Under perioden sedan 2013 har produktivitetstillväxten återhämtat sig inom handeln och inom andra tjänstebanscher, som åter lämnat bidrag i ungefär samma storlek som före finanskrisen. Inom industrin har däremot bidraget varit fortsatt dämpat. Inom insatsvaru- och konsumtionsvaruindustrin har bidraget varit nära noll. Sammantaget bidrog industrin med cirka 0,3 procentenheter per år under denna period.

En möjlig orsak till den svaga produktivitetstillväxten i industrin kan vara låga investeringar under finanskrisen, som kan ha fördröjt införandet av viss ny teknik. En annan orsak kan vara att utrymmet för organisatoriska förändringar har varit mindre. Till exempel kan en förändrad produktionsstruktur med inköp av tjänster från andra delar av näringslivet i stället för att producera dem själv, vara en delförklaring till den höga produktivitetsökningen inom industrin före finanskrisen.

Under samtliga perioder har en förändrad sammansättning mellan branscherna i näringslivet bidragit negativt till näringslivets produktivitetstillväxt. Det förklaras av att sysselsättningen i branscher med lägre produktivetsnivå har vuxit snabbare jämfört med branscher med högre produktivetsnivå. De negativa sammansättningseffekterna var mindre under åren 1998–2006 än under de andra perioderna. Lågkonjunkturen bidrog troligen till en snabbare strukturomvandling under 2007–2012 och under senare år har sysselsättningen inom tjänstebranscherna fortsatt att växa. Det är samtidigt tydligt att sammansättningseffekter inte förklarar den stora delen av den svagare produktivetsutvecklingen sedan 2007 utan att den stora nedgången har skett igenom lägre produktivitetstillväxt inom branscherna och då särskilt inom industrin.

Sammantaget kan man konstatera att industrins bidrag till produktivitetstillväxten har minskat påtagligt sedan finanskrisen och att detta har lett till att utrymmet för arbetskostnadsökningar blivit mindre i ekonomin som helhet under denna period.

4.6 Förädlingsvärdepriser och konsumentpriser har ökat i samma takt i genomsnitt 2007–2019

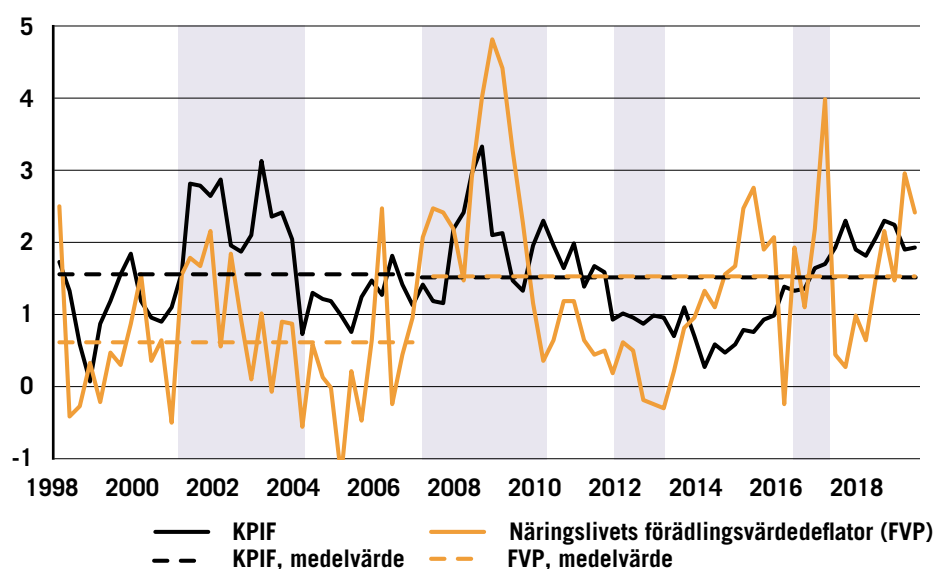
Utöver produktivitetstillväxten är prisutvecklingen på näringslivets förädlingsvärde viktig för vilka löneökningar som är möjliga att förvänta sig på längre sikt. I ett långsiktigt perspektiv är det rimligt att anta att Riksbankens inflationsmål är uppfyllt och konsumentpriserna ökar då med 2 procent per år.

Prisutvecklingen på det förädlingsvärde som näringslivet producerar behöver dock inte ens på lång sikt öka i samma takt som konsumentpriserna. Det beror på att prismåtten beskriver två olika produktkorgar. Konsumentprisindex beskriver prisutvecklingen på den varukorg som svenska hushåll konsumerar och förädlingsvärdepriserna beskriver prisutvecklingen på den produktkorg som svenska företag producerar. Förädlingsvärdepriserna påverkas dessutom (med omvänt tecken) av prisutvecklingen på de insatsvaror som företagen använder (eftersom förädlingsvärdet är nettot mellan värdet av produktion och insatsvaror). Att priset på de olika produktkorgarna kan utvecklas olika på lång sikt beror på att produktivitetstillväxten i produktionen av de olika produkterna kan skilja sig åt. Det påverkar i sin tur prisutvecklingen (en högre produktivitetstillväxt innebär normalt lägre prisökningar eftersom en större del av stigande arbetskostnader kan "finansieras" via produktivitetstillväxten).

I **diagram 28** visas prisutvecklingen enligt konsumentprisindex med fast ränta KPIF och enligt den så kallade förädlingsvärdedeflatoren i näringslivet. Under åren 1998–2006 ökade förädlingsvärdepriserna betydligt långsammare än konsumentpriserna, vilket sammanfaller med perioden när produktiviteten i det svenska näringslivet

växte i snabb takt, i synnerhet inom industrin. Under perioden 2007–2019 har produktiviteten ökat långsammare och prisökningarna enligt de båda måtten har varit lika i genomsnitt. KPIF-inflationen har ökat i samman takt under båda perioderna, medan förädlingsvärdepriserna har ökat snabbare under den senare perioden.

Diagram 28 Konsumentpriser och förädlingsvärdepriser i näringslivet
Årlig procentuell förändring

Anmärkning: Näringslivet är beräknat exklusive branschen små- och fritidshus. Ljusa respektive mörka fält anger avtalsperioder för industrimärket.

Källor: Statistiska centralbyrån, Konjunkturinstitutet och Macrobond

I **tabell 10** visas prisutvecklingen enligt de båda prismåtten tillsammans med utvecklingen av det så kallade bytesförhållandet. Det är den relativa prisutvecklingen mellan export- och importprodukter. Om priset på exporten ökar långsammare än priset på importen kommer bytesförhållandet att minska (försvagas). En relativt sett låg exportprisutveckling innebär att företagens produktpriser ökar långsammare än priserna på importerade insatsvaror och förädlingsvärdespriserna, som har högre exportinnehåll, ökar långsammare än konsumentpriserna som har högre importinnehåll.

Under perioden 1998–2006 utvecklades Sveriges bytesförhållande svagt. En viktig orsak var hög produktivitetstillväxt i industrin (framför allt inom produktionen av telekomprodukter) som ledde till låg prisutveckling. Det försvagade bytesförhållandet kan alltså kopplas ihop med den relativt sett starka produktivitetstillväxten i det svenska näringslivet som vi såg i diagram 17. Under perioderna 2007–2012 och 2013–2019 har bytesförhållandet varit i det närmaste oförändrat. Det är framför allt exportpriserna som ökat snabbare sedan 2013 och i takt med importpriserna (se tabell 10). Lägre produktivitetstillväxt och en försvagad krona är viktiga orsaker bakom en högre exportprisutveckling. Skillnaden i ökningstakt mellan KPIF och förädlingsvärdespriserna har också varit mycket liten sedan 2007. Sammantaget tycks det alltså finnas ett starkt samband mellan förändringar i bytesförhållandet och skillnader i ökningstakt mellan de båda prismåtten.

Tabell 10 Olika prismått och bytesförhållandet
Genomsnittlig årlig procentuell förändring

	1998–2006	2007–2012	2013–2019*
Konsumentpriser enligt KPIF	1,6	1,7	1,3
Förädlingsvärdepriser i näringslivet	0,6	1,6	1,5
Förädlingsvärdepriser minus KPIF	-1,0	-0,1	0,1
Bytesförhållandet (prisutveckling export minus prisutveckling import)	-1,3	0,2	-0,1
<i>Exportpriser</i>	0,4	0,8	1,6
<i>Importpriser</i>	1,7	0,6	1,7

*Avser första och andra kvartalet 2019.

Källor: Statistiska centralbyrån, Konjunkturinstitutet och Macrobond

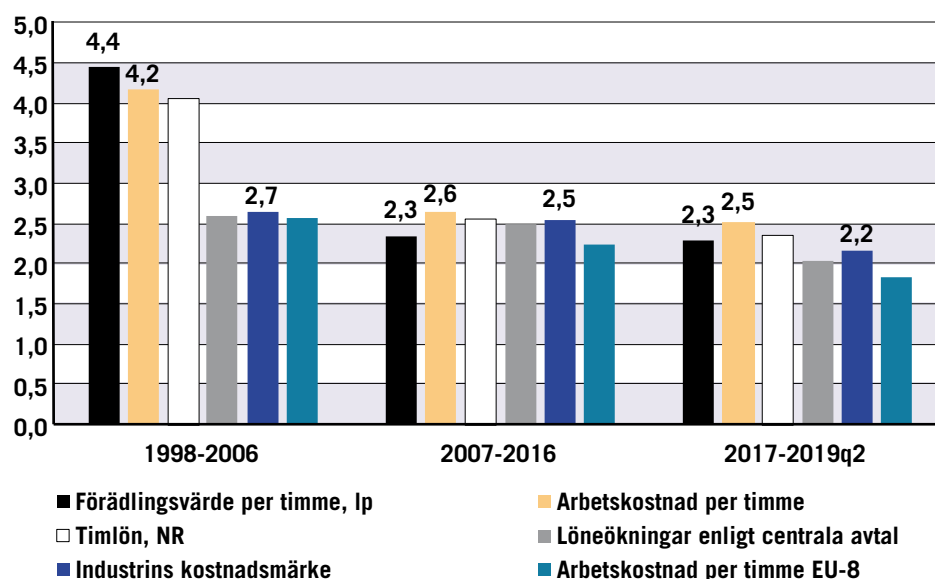
4.7 Dämpad utveckling av förädlingsvärdet viktig förklaring till minskad löneglidning

På längre sikt finns, som vi har sett, ett nära samband mellan arbetskostnadernas och förädlingsvärdets utveckling per arbetad timme, räknat i löpande priser. Den svenska lönebildningen sker till väsentlig del genom förhandlingar på branschnivå. Därför är det intressant att jämföra de centralt avtalade löneökningarna som blir resultatet av dessa förhandlingar och de faktiska löne- och arbetskostnadsökningar som sedan realiseras med utvecklingen av förädlingsvärdet i näringslivet räknat per timme. I **diagram 29** visas hur näringslivets förädlingsvärde, arbetskostnader och löner har ökat under olika tidsperioder. Dessutom visas löneökningarna enligt de centrala avtalen, industrins kostnadsmärke räknat i årstakt samt hur arbetskostnaderna (i nationell valuta) har ökat i genomsnitt i gruppen EU-8.

Arbetskostnaderna i näringslivet har ökat i ungefär samma takt som förädlingsvärdet under de redovisade perioderna. I samband med finanskrisen växlade förädlingsvärdets tillväxttakt tydligt ner och utvecklingen 2007–2016 var det ungefär hälften så hög som perioden innan. Även arbetskostnadernas utveckling dämpades och tycks ha anpassats tämligen väl till förädlingsvärdets lägre utvecklingstakt. De senaste cirka tre åren har förädlingsvärdet och arbetskostnaderna fortsatt att öka i ungefär samma takt.

De centrala avtalen under 1998–2006 gav klart lägre löneökningar än vad som blev utfallet i näringslivet. Det betyder att det skedde en jämförelsevis stor löneglidning i den lokala lönebildningen (och i samband med lönesättning vid anställningar). Löneökningarna låg runt 4 procent per år i många branscher och upp emot 6 procent per år i bland annat IKT-branschen och finans- och fastighetsbranschen (se fördjupning ovan). Den dämpning av förädlingsvärdets utveckling som skedde under perioden 2007–2016 motsvaras inte av någon påtaglig nedgång i löneökningstakten i de centrala avtalen. Följden blev en mycket mindre löneglidning. De centrala avtalen gav löneökningar som var något högre än utvecklingen av förädlingsvärdet per timme. Under de senaste åren har förädlingsvärdet per timme ökat ungefär i samma takt som under perioden innan och detsamma gäller löneökningarna i de centrala avtalen. Även under dessa år har löneglidningen blivit låg, trots att ekonomin befunnit sig i högkonjunktur.

Diagram 29 Lön, arbetskostnader och förädlingsvärde i näringslivet
Genomsnittlig årlig procentuell förändring

Anmärkning: Näringslivet är beräknat exklusive branschen små- och fritidshus.

Källor: Medlingsinstitutet, Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet

I diagram 29 framgår också att arbetskostnaderna i omvärlden ser ut att ha påverkat industrins kostnadsmärke och, via industrinormeringen, andra avtal under samtliga tre perioder. Under åren 1998–2006 var dock utrymmet för löneökningar högre i Sverige än i omvärlden. En relativt sett starkare svensk produktivitetstillväxt är den viktigaste förklaringen till detta (se fördjupning ovan). Kostnadsökningarna i gruppen EU-8 tycks ha legat närmare förädlingsvärdets utveckling och därmed fungerat bättre som riktmärke för lönebildningen under perioderna efter finanskrisen.

